

Mokslo Lietuva

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Nr. 21 (598)

AKTUALIJOS

AUKŠTAJŲ MOKSLĄ TEKS LAIDOTI? „Paskutinio prioriteto“ pranešimas

Doc. dr. Liutauras Gudžinskas

Gruodžio 11 d. 10 val. Vilniaus universiteto Filosofijos ir Istorijos fakultetų langai buvo paženklinėti gedulo kaspinais. Sklido laidotuvių muzika. Taip Seimo nariams buvo siekiama perduoti žinią – nesiėmus veiksmų, aukštąjį mokslą teks laidoti. Gedulo akcija buvo priminimas jau kitą dieną (gruodžio 12-ąją) posėdžiausiantiems Seimo nariams, kad jie turi paskutinę galimybę atsižvelgti į aukštojo mokslo padėtį ir priimti valstybės biudžeto pataisas, užtikrinančias labiau adekvatų šios srities finansavimą.

Protesto akcija Vilniaus universitete

Dėstytojų protestus palaiko ir akademinis jaunimas

Gedulo juostos ant Vilniaus universiteto pastato

„Paskutinio prioriteto“ judėjimo konkretūs reikalavimai:

- bent 50 proc. didinti dėstytojų ir mokslininkų atlyginimus 2018 metais ir nuosekliai didinti juos toliau, kad jie bent priartėtų prie kaimyninių šalių lygio;

- pradėti iš esmės finansuoti mokslinius tyrimus, o ne tik studijas;
- baigti nuolatos „reformuoti“, o galų gale pabaigti neryžtingume ir interesų liūne vėl klimpstančią aukštojo mokslo reformą. Autorius yra VU docentas, Lietuvos politologų asociacijos prezidentas

LMA Vrublevskių bibliotekos direktorius dr. Sigitas Narbutas

ŠIAME NUMERYJE

**Dr. Sigitas Narbutas –
Martyno Mažvydo premijos
laureatas** ● 2 p.

**Akademinės bendruomenės
aktualija – etikos ir teisės
normos** ● 2 p.

**Skelbiame konferencijos
apie žmogaus teisės mokslo
ir studijų institucijose
dokumentus** ● 2, 4–6 p.

**Seimo ir Vyriausybės
institucijų pranešimai**
● 3, 4, 6 p.

**Tęsiame diskusiją apie
regioninę politiką** ● 6 p.

**Prof. Antanas Svirskis – apie
dirvožemio apsaugą** ● 7 p.

**Akademijos miestelis pirmą
kartą paminėjo gimtadienį...
475-ąjį** ● 8–9 p.

**Juozo Pabrėžos monografija
apie žemaičių kalbą**
● 10–11 p.

**Ar Lietuvos mokyklų
auklėtiniais nebesvarbi
lituanistika?** ● 12 p.

MARTYNO MAŽVYDO PREMIJA – dr. Sigitui Narbutui

2017 metų Martyno Mažvydo premija skirta literatūros istorikui, vertėjui, bibliografui, LMA Vrublevskių bibliotekos direktoriui dr. Sigitui Narbutui.

Pastarųjų penkerių metų dr. Sigitas Narbutas veikia aprėpia platų profesinio, mokslinio ir kultūrinio darbo lauką. Itin svarus jo indėlis į senosios Lietuvos raštijos tyrimus ir jų sklaidą. Gerai žinomi ir puikiai vertinami profesionalūs dr. S. Narbuto Europos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės literatūros vertimai į lietuvių kalbą iš senosios graikų ir

lotynų kalbų. Tarp jų ypatingą vietą užima svarbiausias šio laikotarpio darbas – Alberto Kojalavičiaus-Vijūko veikalo „Šventasis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos bei jai priklausančių provincijų giminių ir herbų vardynas“ vertimas į lietuvių kalbą, šio šaltinio tyrimas ir publikavimas (2015).

Lietuvos – senosios ir naujosios – raštijos ir kultūros istorijai bei asmenybėms skirta ir visa kita dr. S. Narbuto mokslinė veikla. 2017 m. jis inicijavo spaudos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje pradininko Pranciškaus Skorinos

Prahoje pradėtos leisti „Rusėniškosios Biblijos“ 500 metų jubiliejaus minėjimą Lietuvoje, 2014 m. aktyviai prisidėjo minint Kristijono Donelaičio 300-ąsias gimimo metines. Puikus senosios Lietuvos raštijos išmanymas 2017 m. padėjo dr. S. Narbutui atrasti LDK kultūros ir literatūros tyrėjams iki tol nežinomą evangelikų liuteronų kunigo Pauliaus Oderborno lotyniškai sukurtą poemą „Himnas apie seną ir garsią Glebavičių giminę“, išspausdintą Vilniuje 1583 m. Šis atradimas – tarytum dovana 500-osioms Reformacijos metinėms.

Visi (ir su bendraautorais) dr. S. Narbuto mokslinių tyrimų rezultatai paskelbti 4 knygoje, 9 mokslo straipsniuose, 15 pranešimų tarptautinėse konferencijose Lietuvoje, Čekijoje, Italijoje, Lenkijoje ir kitose Europos valstybėse.

Martyno Mažvydo premija, įsteigta Kultūros ir švietimo ir mokslų ministerijų, skiriama už nuopelnus Lietuvos valstybės kalbai, raštijos istorijai ir knygos menui, už ypač vertingus ir visuotinai pripažintus senosios lietuvių raštijos mokslinius tyrimus. *Parengta pagal LMA Vrublevskių bibliotekos Komunikacijos skyriaus pranešimą*

DISKUSIJA APIE AKADEMINĘ ETIKĄ

Dr. Raimundas Kaminskas

Gruodžio 13 d. LR Seime, Konstitucijos salėje Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnyba kartu su LR Seimo švietimo ir mokslo komitetu organizavo konferenciją-diskusiją „Akademinė etika ir teisės normos“. Renginyje aptartos akademinės etikos ir teisės normų santykio problemos, su kuriomis savo veikloje susiduria ir kontrolierius ar akademinės etikos komisijos bei komitetai.

Diskusijoje apie akademinę etiką ir teisės normas dalyvavo LR Seimo švietimo ir mokslo komiteto pirmininkas akad. Eugenijus Jovaiša, LR Seimo narys doc. dr. Stasys

LRS švietimo ir mokslo komiteto pirmininkas akad. Eugenijus Jovaiša

Tumėnas, Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolierius dr. Vigilijus Sadauskas, advokatas Andrius Bambalas, prof. habil. dr. Gediminas Merkys, prof. dr. Algis Krupavičius, prof. habil. dr. Irena Misevičienė, doc. dr. Giedrė Lastauskienė, Lietuvos žmogaus teisių gynimo asociacijos pirmininkas, LAMPSS tarybos narys doc. Romualdas Povilaitis, kiti LAMPSS bei Lietuvos aukštųjų mokyklų atstovai.

Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolierių dr. Vigilijus Sadaus-

ką inicijuoti konferenciją-diskusiją ir aptarti akademinės etikos bei teisės normų santykio problemas praktiniu aspektu paskatino teisėmų priimami sprendimai, kuriuose teisėjai akademinės etikos pažeidimus grindžia teisės normomis.

Diskusijoje aptarti etikos ir teisės normų skirtumai. **Etikos norma** yra tam tikros bendruomenės narių pripažįstama, sutarta ir išreikšta, bet ne kitų valstybės institucijų „primesta“, etiško elgesio taisyklė, kuri gali būti įtvirtinta Etikos kodekse, gairėse ir kt. **Teisės norma** yra valstybės ar atitinkamų įgaliotų visuomeninių organizacijų priimta, sankcionuota, formaliai apibrėžta privaloma taisyklė, kurios įgyvendinimas garantuoja-

Diskusijos dalyviai. Pasisako Seimo narys doc. dr. Stasys Tumėnas

mas santykio dalyvių poveikio mechanizmais. **Etikos norma yra išpareigojimas, o ne įpareigojimas.**

Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnyba yra valstybės biudžetinė įstaiga, kurios veiklos tikslas – užtikrinti Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus darbą, jam nagrinėjant skundus ir inicijuojant tyrimus dėl akademinės etikos ir procedūrų pažeidimo, prižiūrint, kad nebūtų pažeidžiamos akademinės etikos nuostatos ir procedūros. *Autorius yra Lietuvos aukštųjų mokyklų profesinių sąjungų susivienijimo (LAMPSS) valdybos narys.*

VDU Socialinių mokslų fakulteto dekanas prof. dr. Algis Krupavičius

LR akademinės etikos ir procedūrų kontrolierius dr. Vigilijus Sadauskas

Konferencijos „Lietuvos mokslo ir studijų institucijų darbuotojų padėtis žmogaus teisių aspektu“, įvykusios 2017 m. lapkričio 22 d. Lietuvos Respublikos Seime, REZOLIUCIJA

Konferencijoje, kurią organizavo Lietuvos žmogaus teisių gynimo asociacija (LŽTGA), Lietuvos mokslininkų sąjunga (LMS) ir Lietuvos aukštųjų mokyklų profesinių sąjungų susivienijimas (LAMPSS), aptarta mokslo ir studijų sis-

temos darbuotojų padėtis žmogaus teisių kontekste. Konferencijos dalyviai pritaria vis aktyviau reiškiamoms pilietinės visuomenės nuostatomis atkurti LR Konstitucijos įtvirtintas piliečių teises įgyti visavertį išsilavinimą, sudaryti sąlygas mokslo ir studijų

institucijų potencialui efektyviau dalyvauti, kuriant ilgalaikę valstybės ūkio stiprinimo ir visuomenės gerovės strategiją, sugrąžinti mokslo ir studijų institucijų akademinės bendruomenės realią savivaldą ir pastovaus demokratiško dialogo su valdymo institucijomis galimybes.

Atkreipdami visuomenės dėmesį, kad šių nuostatų įgyvendinimas sunkiai skina si kelią, konferencijos dalyviai skelbia šią rezoliuciją.

Konferencijos dalyviai, 2017 m. lapkričio 22 d. susirinkę į Lietuvos Respublikos Seimo Konstitucijos salę, reikalauja:

1. Atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimą, panaikinti

Mokslo ir studijų įstatymo bei kitų teisės aktų prieštaravimus LR Konstitucijai.

2. Suteikti universitetams teisę patiems nustatyti studentų priėmimo tvarką, užtikrinti jų galimybes įgyvendinti savo misiją, atsisakant smulkmeniškų, o neretai ir šiuolaikinio mokslo teiginiams prieštaraujančio išorinio reguliavimo.

3. Įvertinti politikų, inicijavusių LR Konstitucijai prieštaraujančių Mokslo ir studijų įstatymo pataisų priėmimą bei kitus šurkščius pažeidimus pagal „Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodeksą“ principus: pagarbos žmogui ir valstybei,

REDAKTORIAUS KOMENTARAS

MOKSLAS – EKONOMIKA – DOROVĖ (2)

Prof. dr. Jonas Jasaitis

Tomis dienomis, kai Seimas ruošėsi tvirtinti valstybės biudžetą, Vilniaus universiteto Filosofijos ir Istorijos fakultetai „pasipuošė“ gedulo juostomis, kurias galima buvo pamatyti ir pro Prezidentūros langus, o laidotuvių tematikai skirta muzika galėjo pasiekti ir ten dirbančiųjų ausis. Tereikėjo tik noro pamatyti ir išgirsti. Tai buvo labai aštrus ir taiklus signalas: aukštojo universitetinio mokslo būklė – kritiška. Laidotuvių tema skirta ne žaidimams.

Geras paukštis savo lizdo neteršia

Tačiau tiek pačią situaciją, tiek esminių problemų sprendimo kelius valdantieji ir akademinė bendruomenė vertina absoliučiai skirtingai. Kai iš reformų planavimo grupių atvirai (ir tuo net didžiuojantis) eliminuojami mokslininkai, kai savų problemų vertinimo ekspertais kviečiami tik kitų valstybių atstovai, sunku tikėtis susikalbėjimo. Pažangos siekianti valdžia savos akademinės bendruomenės neniekina, iš jos nesityčioja, bet ją remiasi.

XVII Vyriausybė jau paminėjo pirmųjų veiklos metų sukaktį. Premjeras kalbėjo apie pradėtus darbus ir siūlė juos įvertinti dar po trejų metų – kadencijos pabaigoje. Komentaruose ne kartą nuskambėjo tezę, kad ši Vyriausybė taiso anksčiau dirbusių ministrų kabinetų padarytas klaidas ir tęsia būtinius, bet anų neužbaigtus darbus, bando išnarplioti ir sutraukti korupcijos voratinklius. Premjeras aiškino, kad tai ne „žvaigždžių“, o „profesionalų“ kabinetas. Sudėtingų uždavinių neįmanoma išspręsti taip greitai, kaip norėtųsi.

Su daugeliu tokių teiginių būtina galima sutikti. Tačiau labiausiai pasigendama to vis kartojamo profesionalumo. Kaip sakoma, vis kartojant „cukrus“, saldžiau nepasidarys. Pati sudėtingiausia – sveikatos (tiek fizinės, tiek dvasinės) sritis. Tik tada, kai pats Premjeras, visi ministrai (net ir tie, kurie valdo agrarinio sektoriaus, geležinkelių ir energetikos sistemas) ir didžioji visuomenės dalis supras, kad nuo „medicinos ir farmacijos technologijų“ reikia persiorientuoti į **sveikos gyvenimo metodologiją**, atsivers galimybė pagerinti visuomenės savijautą. Jokiomis tabletėmis ar ampulėmis, jokiais tepalais ar masažais neišgydysime įpročių: primityvus ir neretai net besaikio vartojimo („JAMAM“), godulio, saviniekos, paniekos gyvenantiems kiek atokiau nuo Vilniaus–Kauno–Klaipėdos magistralės.

Diletantizmo epidemija

Didžiausia liga, kurios niekaip nenorime pripažinti, yra tas pasiutęs įsitikinimas, kad „viską žinau“. Ši liga dabartinėje Vyriausybėje labiausiai apėmusi Švietimo ir mokslo, Kultūros, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijų kuruojamus sektorius. Išsakomi lyg ir teisingi siekiai, nuolat kartojami kokybės ir efektyvumo uždaviniai, tačiau jokie vadybiniai sprendimai nepadės, kol reformas bandys vykdyti nesuvalkiantys šių sričių paskirties ir pagrindinių problemų esmės. Pavyzdžiui, gal kas nors galų gale prisipažins, kad ne siekinys apie „du universitetus, kurie pateks į geriausiųjų 500-tuką“ yra svarbiausias, t. y. galintis sustabdyti emigraciją ir nulėmti valstybės pažangą? Gal kas nors išsiaiškina, kad ne mechaninis universitetų jungimas („iš 14 turės likti 9“) yra efektyviausia priemonė, skatinanti visuomenę siekti kuo aukštesnio išsilavinimo? Tokio, kuris užtikrintų didžiausią paklausą darbo rinkoje ir stipriausią pasitenkinimą atliekamos darbinės veiklos turiniu.

Kol docentui mokės mažiau negu pardavėjui, o profesorui – triskart mažiau negu vilkiko vairuotojui, tol bet kokie postringavimai apie aukštą mokslo ir studijų kokybę skambės kaip demagogija. Visuomenės pažangą skatina ne kažkokie „dideli“, o tikslingai naudojami finansiniai ištekliai – aiškus prioritetų suvokimas. Už tuos 40 milijonų, kurie, kaip skelbiama, jau išrašyti, bandant sukurti *e. sveikatos* sistemą, buvo galima įgyvendinti tokias sveikatos apsaugos stiprinimo priemones, kurios daugelį ketinusių dirbti šioje srityje būtų paskatinusios likti savame krašte.

Mūsų valstybė neišnaudoja nė dešimtosios dalies turimų

rekreacinių išteklių, kurie ne tik leistų svarią papildyti valstybės biudžetą, bet ir pakeistų daugelio gyventojų supratimą apie poilsį ir laisvalaikį, sumažintų neigiamų emocijų plėtrą. Vadinamasis „sveikatos turizmas“ atneštų daug daugiau pajamų, negu kelių svetimų finansinių institucijų sukurtos darbo vietos. Susitvarkykime ežerų ir upių pakrantes taip, kad jos taptų tikromis šiuolaikiškoms poilsiavietėms, ir pamatysime, kad ne tik bus kuriamos darbo vietos aukštos kvalifikacijos specialistams, bet ir mažės pykčio, pavydo, apmaudo, neivilties apraiškų. Išsivalykime griuvėsius ir apleistas dykvietes, kurių pilna kiekviename rajone, ir greitai pamatysime, kad ne tik patobulės visuomenės ekologinė savivoka, bet ir pagausės norinčių Lietuvoje investuoti.

Universitetų federacija vietoje skaičiaus „optimizacijos“

Viename iš naujausių ŠMM (nesutrumpinto pavadinimo jau net nebeverta rašyti) pranešimų sakoma: „Universitetų tinklo optimizavimui numatoma skirti 123 mln. eurų, iš jų 106 mln. eurų ES investicijų – įrangai atnaujinti, studentų bendrabučiams ir **studijų miesteliams rekonstruoti, fakultetams sujungti ir perkelti** (mūsų išryškinta – J. J.). Valstybės biudžeto lėšos – 22,6 mln. eurų – bus skiriamos mokslininkų ir dėstytojų darbo užmokesčiui didinti.“ Tai kodėl ta „optimizacija“, kurios tikslas, kaip jau antri metai skelbiama, – sutaupti ir racionaliau naudoti mokslui ir studijoms skiriamas lėšas, taip brangiai kainuoja? Apie tai, kad jokio sutaupymo čia nebus, kad ir tų deklaruotų lėšų neužteks, jau ne kartą rašė aukštojo mokslo ekspertas prof. dr. Algis Krupavičius. Apie tai, kad jokia reforma negali vykti be naujų idėjų išryškavimo ir naujos strategijos sukūrimo, kalba tokie šios srities profesionalai, kaip Almantas Samalavičius ir Alvydas Jokubaitis, universitetų rektoriai – Juozas Augutis ir Antanas Maziliauskas, Švietimo tarybos pirmininkė Vilija Targamadžė ir kiti. Bet akivaizdu, kad toje ŠMM jų niekas negirdi. Neišgirdo ir VU rektoriaus Artūro Žukausko tokio trinktelėjimo kumščiu per Aukštojo mokslo tarybos posėdį, kad net iš vietos pašoko masyvus LMA salės stalias.

Visa tos ministerijos vadovų ir jų patarėjų komanda yra netekusi akademinės bendruomenės pasitikėjimo. Užsispyrėliška visažinių laikysena, ignoruojant net elementarius edukologijos reikalavimus, veda į aklavietę, o tokių sprendimų pasekmės ne tik labai skaudžiai atsilieptų valstybės biudžetui, bet ir turėtų neigiamų ilgalaikių, sunkiai ištaisomų pasekmių visuomenės raidai. Išivaizduoti, kad dabar ministerijos peršamas „naujas“ pedagogų rengimo modelis, lemiantis faktišką Lietuvos edukologijos universiteto sunaikinimą, yra racionalus, gali nebent tie, kurie su edukologija neturi nieko bendra, tačiau vadovaujasi kažkokiais kitais motyvais, pavyzdžiui, kaip kitaip panaudoti dabar LEU užimtą prestižinio Žvėryno mikrorajono teritoriją.

Apie tai, kad pedagogų rengimo sistemoje būtinos permainos, tikrai reikia diskutuoti, tačiau ne griaunant tai, kas sukurta. Pedagogų profesija yra neatsiejama nuo pašaukimo ir asmenybės profesinio kryptingumo, kurio neįmanoma išryškinti motyvacinio pokalbiu ar testais. Pažangiausias švietimo sistemos diegiančių valstybių patirtis rodo, kad būtina sukurti naują profesinės praktikos sistemą – nuo pat pirmojo kurso. Kadangi tikrai ne visi įstojusieji atitiks šios ypač sudėtingos profesijos reikalavimus, būtina numatyti ir jų galimo persikvalifikavimo galimybes. Šiuo metu nei VDU, nei VU, nei joks kitas Lietuvos universitetas šiuolaikiškam pedagogų rengimui nėra pasirengęs. Bandytas vėl paversti Šiaulių universitetą „pedagoginiu institutu“ nesuderinamas su jokia šio regiono pažanga. Prireiks kelerių metų, kol bus sukurta pedagogų rengimo sistema, apimanti visas ugdymo formas – nuo ikimokyklinio iki universitetinio.

Daug racionalesnė išteklių konsolidacijos forma, vietoje ŠMM siūlomo prievartinio universitetų uždarinėjimo ir prijunginėjimo, yra universitetų federacijos modelis, išbandytas tiek Jungtinėje Karalystėje, tiek kitose valstybėse. (Išsamiau – kitame numeryje)

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

Patvirtintas 2018 m. valstybės biudžetas. Seimas patvirtino 2018 m. valstybės biudžetą (projektas Nr. XIII-1227(2), kuriame pagrindinis dėmesys skiriamas skurdo mažinimui, šalies saugumo užtikrinimui, verslumo ir produktyvių investicijų skatinimui bei savivaldybių biudžetų ir finansinio savarankiškumo augimui. Už šį sprendimą balsavo 84 Seimo nariai, prieš – 29, susilaikė 15 parlamentarų.

Seimas patvirtino daugiau kaip 9,071 mlrd. eurų siekiantis valstybės biudžeto pajamas ir beveik 9,559 mlrd. eurų išlaidas (asignavimai viršija pajamas 487,6 mln. eurų). 2018 m. asignavimai iš Europos Sąjungos ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšų sudarys 2,3 mlrd. eurų. 2018 m. biudžete pirmą kartą suplanuota, kad valdžios sektoriaus pajamos viršys išlaidas. Kitais metais planuojamas 0,6 proc. BVP viešųjų finansų perteklius, vidutinės metinės infliacijos augimas kitąmet lėtės ir sieks 2,7 proc.

Biudžete numatyti didesni atlyginimai medikams, mokytojams, mokslininkams, ugniagesiams ir kitų sektorių darbuotojams. Be to, kartu šalies žmonės gyvens saugiau – pirmą kartą istorijoje Lietuva įvykdys įsipareigojimus NATO ir krašto gynybai skirs 2 proc. BVP.

Istatymu įtvirtinti Lukiškių aikštės statusą. Seimas svarstys Lukiškių aikštės Vilniuje įstatymo projektą Nr. XIII-1475, nustatant, kad Lukiškių aikštė Vilniuje yra pagrindinė reprezentacinė Lietuvos valstybės aikštė ir formuojama su laisvės kovų memorialiniais akcentais. Siūloma reglamentuoti Lukiškių aikštės funkcijas ir memorialinius akcentus, įstatymu įtvirtinant, kad aikštė Vilniuje, kaip istoriškai susiformavusi vientisa, urbanistinė erdvė, turi atlikti valstybinę reprezentacinę, Lietuvos laisvės kovotojų memorialinę ir visuomeninę (kultūrinę ir rekreacinę) funkcijas. Projektiniai sprendimai turi apimti ir suderinti šias tris funkcijas.

Numatoma, kad memorialiniai Lukiškių aikštės akcentai turi apimti ir atspindėti kovas už Lietuvos nepriklausomybę bei žuvusių kovotojų atminimą, 1863–1864 m. sukilėlių egzekucijos vietą ir jų atminimo įamžinimą. Siūloma nustatyti, kad projektiniai sprendimai derėtų su Aukų g. 2A veikiančiu Genocido aukų muziejumi ir būtų parengti kompleksiskai įvertinus Pamėnkalnio urbanistinių sprendimų perspektyvą. Projektu numatoma įtvirtinti, kad dominuojančiu Lukiškių aikštės akcentu turi būti joje įrengtas memorialas Žuvusiųjų už Lietuvos laisvę aukoms ir istorinį Lietuvos laisvės kovų simbolį Vytį vaizduojantis monumentas.

Siūloma, kad Vyriausybė, įtraukdama visuomenės, kultūros, akademinės bendruomenės ir nevyriausybinių organizacijų atstovus, iki 2018 m. balandžio 31 d. parengtų ir patvirtintų memorialo ir Vyčio monumento projektą, pagal kurį Lukiškių aikštė būtų galutinai sutvarkyta ir Lietuvos laisvės kovos įamžintos ne vėliau kaip iki 2018 m. gruodžio 31 d., deramai užbaigiant Lietuvos valstybingumo atkūrimo šimtmečio jubiliejų. Taip pat siūloma, kad Vyriausybė metiniame valstybės biudžete numatytų lėšas, reikalingas šiam projektui įgyvendinti.

Dėl Lietuvos istorijos mokslinių tyrimų ir jų viešinimo.

Seimo Valstybės istorinės atminties komisija kartu su Lietuvos universitetų ir mokslo bei tyrimų institucijų atstovais istorikais svarstė mokslinių tyrimų sovietmečio ir partizaninio karo tematika būklę. Posėdyje buvo iškelti ir bendresni istorijos mokslo situacijos Lietuvoje klausimai, esamos problemos. Komisija nutarė kreiptis į Seimo Švietimo ir mokslo komitetą su prašymu išnagrinėti ir įvertinti šias problemas:

- istorijos ir pilietinio ugdymo dalykų turinio būklę bei mokymo perspektyvas bendrojo ugdymo įstaigose;
- lietuvių kalbos ir literatūros bei Lietuvos istorijos valstybinių brandos egzaminų turinio bei tvarkos pakeitimo eigą;
- lietuvių kalbos ir Lietuvos kultūros istorijos dėstymo perspektyvas šalies aukštosiose mokyklose;

lituanistikos mokslų studijų ir mokslinių tyrimų galimybių užtikrinimą Vilniaus, Vytauto Didžiojo, Klaipėdos, Šiaulių universitetuose.

Paskirtas Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkas. Seimas Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (VLKK) pirmininku paskyrė Audrą Antanaitį. Seimo nutarimu iš pareigų atleista iki šiol VLKK pirmininko pareigas ėjusi dr. Daiva Vaišnienė.

Konferencijos „Lietuvos mokslo ir studijų institucijų darbuotojų padėtis žmogaus teisių aspektu“, įvykusios 2017 m. lapkričio 22 d. Lietuvos Respublikos Seime, REZOLIUCIJA

■ Atkelta iš 2 p.

sąžiningumo, skaidrumo ir viešumo, nesavanaudiškumo ir nešališkumo, veiklą.

4. Parengti naują mokslo ir studijų finansavimo modelį, atsisakant universitetiniam ugdymui žalingos „studijų krepšelio“ metodikos.

5. Parengti veiksmų planą, ginant viešąjį interesą aukštojo mokslo ir studijų sistemoje, kartu su šią konferenciją inicijavusiomis organizacijoms: LŽTGA, LMS ir LAMPSS.

6. Aukštojo mokslo ir studijų sistemos pertvarką pradėti nuo šią sistemą aptarnaujančio biurokratinio aparato reformos, sumažinant jį iki pažangią švietimo sistemą

įdiegusiose šalyse įprastų apimčių, naikinant jo perteklines funkcijas, o taip išlaisvintas lėšas panaudoti mokslo darbuotojų ir dėstytojų veiklai finansuoti.

7. Neatidėliotinai tobulinti Akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybos veiklos teisinį reguliavimą, inicijuojant Mokslo ir studijų įstatymo 18 straipsnio pataisas ir papildant jas nuostata, įpareigojančia šią tarnybą ne tik priimti sprendimus, bet ir kontroliuoti jų įgyvendinimą.

8. Parengti įstatymų galią turinčių aktų paketą, numatantį kompensacijas asmenims, dalyvavusiems konkurse į savo buvusią akademinę darbo vietą, bet jo nelaimėjusiems, taip užkertant kelią manipuliavimui akade-

Konferencijos organizatoriai ir pranešėjai. Iš kairės: LŽTGA pirmininkas doc. dr. Romualdas Povilaitis, prof. habil. dr. Gediminas Merkys, LMS pirmininkas prof. dr. Jonas Jasaitis, LJMS pirmininkė dr. Milena Medineckienė, VU prof. habil. dr. Leonidas Sakalauskas, doc. dr. Raimundas Kaminskas, „Mokslo Lietuvos“ redakcinės kolegijos pirmininkas doc. dr. Raimundas Dužinskas

Konferencijos dalyviai Seime, Kovo 11-osios salėje

minių pareigybių kūrime arba naikinimu.

9. Užtikrinti mokslo darbuotojams teisę kilti mokslinės karjeros laiptais, sukuriant aiškius teisinius saugiklius ir užtikrinant mokslo bei studijų institucijų finansines galimybes savo darbuotojų mokslinei karjerai realizuoti.

10. Sukurti teisinę bazę, užtikrinančią lygiavertį vyresnio akademinio personalo ir jaunųjų mokslininkų bendradarbiavimą.

11. Vykdamas aukštojo mokslo sistemos pertvarką, užtikrinti aukštojo mokslo darbuotojų teisę į apsaugą nuo nedarbo. Įvertinant jų kvalifikaciją ir reikšmę Lietuvos

ekonomikai, mokslui, kultūrai ir socialinei raidai, atsakingai spręsti jų tolesnės akademinės veiklos tęstinumo problemas.

12. Nedelsiant parengti ir pradėti vykdyti esminio mokslo darbuotojų atlyginimo kėlimo programą 2018–2020 metų laikotarpiui, kartu imantis priemonių didinti ir juos aptarnaujančio personalo atlyginimus.

Konferencijos dalyvių vardu pasirašo rezoliucijos rengimo komisija: **doc. dr. Romualdas Povilaitis** (LŽTGA, LAMPSS); **prof. dr. Jonas Jasaitis** (LMS); **doc. dr. Dalia Urbanavičienė** (LMS); **prof. habil. dr. Gediminas Merkys** (LAMPSS, LŽTGA); **prof. dr. Leonidas Sakalauskas** (LMS). ■

ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJOS PRANEŠIMAI

Universitetų tinklo pertvarka. Vyriausybė lapkričio 22 d. patvirtino nutarimą dėl valstybinių universitetų tinklo optimizavimo plano įgyvendinimo priemonių. Universitetų tinklo optimizavimui numatoma skirti 123 mln. eurų, iš jų 106 mln. eurų ES investicijų – įrangai atnaujinti, studentų bendrabučiams ir studijų miesteliams rekonstruoti, fakultetams sujungti ir perkelti. Valstybės biudžeto lėšos – 22,6 mln. eurų – bus skiriamos mokslininkų ir dėstytojų darbo užmokesčiui didinti.

Vyriausybė siūlo universitetų taryboms kartu su senatais iki 2017 m. gruodžio vidurio priimti galutinius sprendimus dėl dalyvavimo tinklo pertvarkoje ir juos pateikti Švietimo ir mokslo ministerijai. Galutinius sprendimus dėl konkrečių universitetų reorganizavimo priims LR Seimas.

Vykdamas aukštojo mokslo pertvarką, siekiama, kad du Lietuvos universitetai atsirastų tarp 500 geriausių pasaulio universitetų ir iš jų bent vienas – geriausiųjų „300-tuke“, Lietuva patektų tarp dešimties inovatyviausių ES šalių, Lietuvos mokslas ir studijos taptų tarptautinio lygio, studentai ir darbdaviai būtų patenkinti studijų kokybe, o mokslininkai ir tyrėjai – savo karjera.

Pertvarkant universitetų tinklą, siūloma:

- Vilniuje Mykolo Romerio universitetą prijungti prie Vilniaus Gedimino technikos universiteto.
- Vilniaus universitetui dėl pedagogų rengimo įsteigti struktūrinį padalinį, vykdančį švietimo ir ugdymo kryptų mokslo ir studijų veiklas.
- Vilniuje numatoma toliau plėtoti menų aukštąsias mokyklas – Lietuvos muzikos ir teatro akademiją, Vilniaus dailės akademiją.
- Šiaulių universitetą prijungti prie Vilniaus universiteto, Šiauliuose suformuojant akademinį padalinį (filialą), kuriame toliau plėtojamas pedagogų rengimas.
- Siekiant sutelkti mokslo ir studijų potencialą Kaune, šiame mieste sukurti trijų valstybinių universitetų tinklą. Kaune numatoma sujungti Vytauto Didžiojo universitetą, Aleksandro Stulginskio universitetą ir Lietuvos edukologijos universitetą (LEU), reorganizuotų universitetų veiklas vykdamas Kaune, o dabartiniams LEU studentams sudarant sąlygas studijas baigti Vilniuje.
- Antras Kauno valstybinių universitetų tinklo kūrimo žingsnis – Lietuvos sporto

universitetą (LSU) prijungti prie Lietuvos sveikatos mokslų universiteto, užtikrinant LSU studijų ir mokslinės veiklos tęstinumą.

- Greta platesnės sudėties Vytauto Didžiojo ir Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Kaune bus toliau plėtojamas Kauno technologijos universitetas, telkiantis technologijos ir fizinių mokslų sričių potencialą.
- Klaipėdoje numatoma stiprinti savarankišką Klaipėdos universitetą, užtikrinant dermę su regiono poreikiais. Universitetas kartu su Klaipėdos miesto savivaldybe ir verslo struktūromis turi pateikti Vyriausybei veiksmų planą, skirtą veiklai optimizuoti.

Inovacijas kursiantiems mokslininkams – beveik 28 mln. eurų ES investicijų. Lietuvos mokslininkai dar šiais metais galės gauti finansavimą aukšto lygio taikomiesiems tyrimams, kad būtų sukurti rinkai aktualūs produktai. Paskirstytas finansavimas aukšto lygio tyrėjų grupių vykdomiems tyrimams, skirtiems kurti Lietuvos ūkiui aktualioms mokslo idėjoms, kurios vėliau galėtų būti komercinamos. Vienam projektui atiteks iki 700 tūkst. eurų.

Paraiškas finansavimui galėjo teikti universitetai ir mokslinių tyrimų institutai. Sulaukta beveik 90 paraiškų. Daugiausia finansavimą

laimėjusių projektų pateikė Vilniaus universiteto mokslininkai – 13. Po 6 projektus įgyvendins Vilniaus Gedimino technikos universitetas ir Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centras, po 5 – Kauno technologijos universitetas, Lietuvos sveikatos mokslų universitetas bei Fizinių ir technologijos mokslų centras. Finansavimą gaus po 2 Lietuvos energetikos instituto ir Vytauto Didžiojo universiteto projektus, po vieną projektą vykdys Inovatyvios medicinos centras, Klaipėdos universitetas ir Mykolo Romerio universitetas.

Daugiausia finansavimą laimėjusių projektų bus vykdoma, kuriant naujus gamybos procesus, medžiagas ir technologijas: 15 paraiškų skiriama 9,68 mln. eurų. Po 10 projektų bus finansuojama agroinovacijų ir maisto technologijų (6,25 mln. eurų) bei sveikatos technologijų ir biotechnologijų kryptyje (5,179 mln. eurų). Transporto, logistikos ir informacinių ir ryšių technologijų kryptyje bus finansuojamos 5 paraiškos (2,86 mln. eurų), energetikos ir tvarios aplinkos kryptyje – 4 paraiškos (2,22 mln. eurų), įtraukios ir kūrybingos visuomenės kryptyje – 3 paraiškos (1,59 mln. eurų). *Parengta pagal Švietimo ir mokslo ministerijos Komunikacijos skyriaus pranešimus* ■

Konferencijos „Lietuvos mokslo ir studijų institucijų darbuotojų padėtis žmogaus teisių aspektu“,

įvykusios 2017 m. lapkričio 22 d. Lietuvos Respublikos Seime,

MEMORANDUMAS

I. Dėl mokslo ir studijų veiklos reglamentavimo, pažeidžiančio Lietuvos Respublikos Konstituciją ir kitus teisės aktus

Konferencijos dalyviai konstatuoja daugybinius LR Konstitucijos ir kitų teisės aktų pažeidimus, reglamentuojant mokslo ir studijų sistemos veiklą, įvardindami šiuos faktus:

1. Konstitucinis Teismas 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimu „Dėl Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ konstatavo, kad beveik keturiasdešimt šio įstatymo nuostatų prieštarauja LR Konstitucijai. Didelė dalis šių pažeidimų nepašalinta iki šiol ir liko Seimui svarstyti pateiktame

Konferencijos dalyvius sveikina LR Seimo narys Kęstutis Bacvinka

minėto įstatymo tobulinimo projekte. LR Konstitucijos 40 straipsnio 3 dalyje laiduojama tiek akademinė, tiek institucinė aukštųjų mokyklų autonomija. Konstitucinis Teismas priminė, kad aukštosios mokyklos teisė nustatyti studentų priėmimo tvarką ir sąlygas yra vienas esminių aukštosios mokyklos autonomijos elementų.

2. Švietimo ir mokslo ministerijos vadovybė nuo 2016 m. ėmė tendencingai skirstyti aukštosios mokykloms valstybės finansuojamas vietas, nustatė minimalius stojančiųjų pagal atskiras studijų programas skaičius, ignoruodama būtinybę atsižvelgti į aukštųjų mokyklų pasiūlymus ir valstybės poreikius bei atskirų studijų programų specifiką. Pavyzdžiui, ministerija nusprendė, kad Šiaulių universitete tikslinga tęsti tik specialiosios edukologijos studijas, o Lietuvos edukologijos universitete – tik ikimokyklinio, prieš-

Sveikina Seimo narys doc. dr. Stasys Tumėnas

mokyklinio ir pradinio ugdymo studijas, taip žlugdydama šiuose universitetuose pagal kitas programas vykdomas studijas, nors tarptautinis auditas jas akreditavo maksimi-

Tribūnoje – pranešėjas prof. habil. dr. Bronius Kaulakys

maliam – 6 metų laikotarpiui. Ministerijos vadovybė, monopolizuodama daugiausia didžiausiuose universitetuose vykdomas programas, labai apribojo galimybę formuoti skirtingoms akademinėms mokykloms ir iš esmės eliminavo natūralią studijų programų konkurenciją.

3. Švietimo ir mokslo ministerija 2017 m. gegužės 9 d. įsakymu perkėlė įprastinį sprendimų dėl mokslo programų suspendavimo ar finansavimo priėmimo laiką iš rugpjūčio 30 d. į liepos pradžią, t. y. jau po pirmojo stojančiųjų registravimo etapo, taip atimdama teisę kitiems pageidavusiems studijuoti pasinaudoti antrojo priėmimo galimybe. Buvo pažeista ne tik aukštųjų mokyklų autonomija, bet ir įstatymais įtvirtintas reikalavimas, kad visi sprendimai, reguliuojantys studentų priėmimą į aukštąsias mokyklas, turi būti parengti iki einamųjų metų balandžio 15 d. Dėl šio antikonstitucinio ministerijos sprendimo Lietuvoje buvo priverstinai uždaryta net 110 studijų programų, tarp kurių yra ir tarptautinio audito įvertintų aukščiausiais balais, o kelių tūkstančių stojančiųjų teisėti lūkesčiai

Pranešėja adv. Jūratė Zabelaitė

apvilti. Tokie šios ministerijos veiksmai padidino studijuoti Lietuvoje planavusio jaunimo emigracijos bangą.

4. Švietimo ir mokslo ministerijos 2017 m. nustatytas kategoriškas reikalavimas pakelti stojančiųjų į universitetus priėmimo balą (ir jau deklaruotas „įstojimo kartelės“ kėlimas kitais metais) atskleidė, kad ši ministerija, ignoruodama bazinius edukologijos principus ir asmens profesinio kryptingumo vertinimus, traktuoja ketinančius studijuoti kaip statiškas, o ne kaip tobulėjančias asmenybes, kurių gebėjimus įgyti profesiją neva lemia tik bendrojo lavinimo sistemoje gautų pažymių vidurkis. Dabartiniai šios ministerijos vadovai suskirstė studijuoti pageidaujančius asmenis į dvi absoliučiai skirtingai įvertintas grupes – į galinčius ir negalinčius siekti universitetinio išsilavinimo, ignoruodami gerai žinomus mokslo istorijos faktus, kai aukščiausių rezultatų pasiekė asmenybės,

kurias atitinkamoje ugdymo sistemos pakopoje kažkas buvo įvertinęs kaip negebančias toliau mokytis. Tokia ministerijos pozicija siejasi ir su viešojoje erdvėje jos vadovų išsakytais negatyviais Lietuvoje vykdytų edukologijos tyrimų vertinimais.

Šis ministerijos sprendimas akivaizdžiai prieštarauja minėtam Konstitucinio Teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimui, apibrėžusiam universitetų teisę reglamentuoti studentų priėmimo tvarką. Privalomo „stojamojo balo“ reikalavimas taip pat pažeidė atokesniuose regionuose besimokančio jaunimo teisę studijuoti universitetuose, nes jų galimybės pasirengti brandos egzaminams akivaizdžiai skiriasi nuo besimokančių didmiesčiuose. Tai vėl paskatino nemažą dalį jaunimo, ketinusio studijuoti Lietuvoje, išvykti į tas valstybes, kuriose tokių apribojimų nėra. Tokie ministerijos veiksmai sėja

Pranešėjas teisininkas Aivaras Žilvinskas

nerimą ir baimę tarp besimokančių bendrojo lavinimo baigiamosiose pakopose. Šių metų apklausos rodo, kad emigracijos galimybę linkę rinktis beveik 80 proc. dabartinių abiturientų.

5. Šiuo metu pradėta vykdyti valstybinių universitetų tinklo pertvarka grindžiama prievartiniais metodais, panaudojant minėtas antikonstitucines universitetuose vykdytų studijų programų uždarymo, valstybinio finansavimo mažinimo, neobjektyvios ir tendencingos informacijos skleidimo bei kitas priemones. Universitetai verčiami paklusti Švietimo ir mokslo ministerijos aprobuotam valstybinių universitetų optimizavimo planui, pagal kurį nesiskaitoma nei su akademinėmis bendruomenių nuostatomis, nei su demokratiškos regioninės politikos principais. Prijungiamų universitetų tolesnio teisinio statuso, jų akademinės struktūros ir studijų programų tolesnio vykdymo klausimai sprendžiami neatsiklausus nei jungiamų universitetų, nei tų, prie kurių jungiama, akademinės bendruomenės nuomonės.

II. Dėl akademinė institucijų darbuotojų padėties žmogaus teisių aspektu

LR darbo kodekso 2 straipsnis nustato, kad darbo santykiai reglamentuojami, vadovaujantis teisinio apibrėžtumo, teisėtų lūkesčių apsaugos, darbo santykių stabilumo, teisingo apmokėjimo už darbą, darbo teisės subjektų lygybės, laisvų kolektyvinių derybų ir teisės imtis kolektyvinių veiksmų principais. Tačiau pagal dabartinę praktiką

tai negalioja akademinį darbą dirbantiems asmenims:

1. Pastaruoju metu vis labiau reikalaujama, kad universitetuose šalia pagrindinės pedagoginės veiklos būtų pasiekti ir aukšti mokslinės veiklos rezultatai, nes būtent su jais tiesiogiai siejamos ir dėstytojų pedagoginės karjeros galimybės. Pedagogų mokslinė veikla universitetuose ne tik nėra pakankamai atlyginama, bet ir nepaliekama laiko jai tinkamai vykdyti, nes pedagoginio krūvio normos Lietuvoje yra nepalyginamai aukštesnės negu kitose valstybėse. Dėstytojai priversti dirbti keliuose universitetuose arba pragyvenimui užsidirbti darbovietėse, nesusijusiose su akademinė veikla. Vertinant dėstytojo ar tyrėjo veiklą, nėra objektyviai atsižvelgiama į turimą mažesnę nei visą etatinį darbo krūvį ir dažnai reikalaujama vykdyti visam darbo krūviui taikomus mokslinės veiklos reikalavimus.

2. Kas penkeri metai vykdomos mokslo darbuotojų ir dėstytojų atestacijos yra pedagoginės veiklos ir mokslinių tyrimų rezultatų vertinimo priemonė. Tačiau po atestacijos, net kai jos išvada yra teigiama, visada skelbiamas konkursas į atestuoto asmens darbo vietą. Per dėstytojų ir mokslo darbuotojų atestacijas dažnai nesilaikoma DK 2 straipsnyje įvardintų darbo pasirinkimo laisvės, darbo teisės subjektų lygybės ir darbo santykių stabilumo principų. Jei konkursą į teigiamai įvertinto darbuotojo darbo vietą laimi kitas asmuo, pralaimėjusiam net atimama teisė gauti išėtinę kompensaciją, kaip tai įprasta dirbant kitose srityse.

3. Kiekvienas universiteto dėstytojas arba tyrėjas privalo turėti galimybę kilti mokslinės karjeros laiptais, kai atitinka aukštesniam laipsniui keliamus reikalavimus. Deja, nereti atvejai, kai universiteto ar jo padalinio vadovybė atsisako skelbti konkursus aukštesnėms pareigoms eiti, motyvuodama tuo, kad trūksta lėšų didesniems atlyginimams mokėti. Susidarius tokiai situacijai, galimybė įgyti aukštesnį mokslinį ar pedagoginį vardą visiškai nepriklauso nuo asmens pastangų ir jo mokslinės veiklos rezultatų.

4. Neretai pastebimas mokslo ir studijų institucijose dirbančių asmenų teisės į darbą diskriminavimas dėl amžiaus. Kai kurių universitetų veiklą reglamentuojančiuose

Pranešėjas – LŽTA pirmininkas Vytautas Budnikas

dokumentuose nustatyta, kad, sulaukus tam tikro amžiaus, mokslo darbuotojų ar dėstytojų darbas nebegali būti finansuojamas iš universiteto gaunamo biudžetinio finansavimo, paliekant tik galimybę užsidirbti per projektinę veiklą arba pereiti į žemesnes

Suteikti gyvybę regioninei politikai

Doc. dr. Raimundas Dužinskas

Jeigu surašytume sritis, kuriose veikia Europos Sąjungos institucijos, tokiam sąrašui būtų arti šimto pozicijų. Tarp jų sričių, kuriose veikia „brangiausia“, tačiau, deja, ne itin efektyvi, yra regioninė politika. Vietoj to, kad skatintų valstybių konvergenciją, ji prisideda prie jų divergencijos, t. y. socioekonominių skirtumų tarp valstybių didėjimo. Kitaip tariant, sanglauda, kaip vienas iš pamatinių ES tikslų, įvardintų 1993 m. sudarytos Maastrichto (Europos) sutarties tikslų, tolsta lyg mirazas. Todėl neužtenka, kad tarp ES procesų analitikų pasigirstų siūlymai racionalizuoti ES regioninę politiką, vis daugiau kompetencijų grąžinant pačioms valstybėms – narėms.

Pamatysime, ar tai įvyks, bet akivaizdu, kad egzistuoja būtinybė valstybėms turėti savąją rezultatų regioninę politiką. Tai ypač aktualu toms valstybėms, kuriose socioekonominiai skirtumai yra ryškūs. Tarp tokių valstybių yra ir Lietuva. Todėl dėmesys parengtoms Lietuvos regioninės politikos

gairėms (Baltajai knygai) yra nemažas. Šioms gairėms aptarti buvo skirta spalio mėnesį Seime surengta konferencija, į kurią buvo sukviesti savivaldybių merai ir įvairių sričių specialistai.

Dokumente pirmiausia konstatuojama dabartinė situacija, kuriai būdingas mažėjantis gyventojų skaičius, senstanti visuomenė, nemažėjanti emigracija, imigracijos reguliavimo nuostatų nebuvimas, dideli gyventojų užimtumo ir pajamų lygio regioniniai skirtumai. Nedarbo lygis apskrityse skiriasi du kartus, pajamų – 1,5 karto. Gerovės lygio rodikliai atskirose savivaldybėse – dar ryškesni. Apie tai žino kiekvienas bent kiek aktyvesnis mūsų socialinės ir ekonominės tikrovės stebėtojas.

Aktyvios ir rezultatyvios nacionalinės regioninės politikos, kurios esmė – teritorinė sanglauda, siekiant tolygiaus Lietuvos teritorijos vystymosi ir socialinės atskirties mažinimo, būtinybė yra akivaizdi. Žinant, kad per nepriklausomybės laikotarpį prie šio tikslo nepriartėta, suprantama, kodėl Baltosios knygos autoriai pažymi, kad dokumentas rengiamas, siekiant suderinti centrinės valdžios, savivaldos ir ekonomikos partnerių veiksmus.

Puiku! Tačiau kaip numatoma to siekti? Konstatuojama, kad regionų plėtros tarnybos „neturi galios spręsti regioninio lygio problemas“, savivaldybės – pernelyg smulkūs teritoriniai vienetai, siekiant šio tikslo, o keltą savivaldybių jungiančio subjekto nėra. Tai gal vėl grįšime prie panaikintų apskričių administracijų? Juk, be šiame dokumente

kartojamų žodžių „būtina“, „įgalinti“ ir pan., pasigendama konkrečių rekomendacijų.

Susiduriant su tokia sudėtinga problema, visada iškyla klausimas – nuo ko pradėti. Baltojoje knygoje pirmiausia siūloma kurti konkurencingas darbo vietas ir tik po to – socialinę infrastruktūrą. Šiam teiginiui iš karto oponavo net keletas konferencijos dalyvių.

Baltojoje knygoje akcentuojama būtinybė gerinti viešųjų paslaugų teikimą. Konstatuojama, kad dabar neretai „zuikaujama“, kai žiedinių savivaldybių (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio ir Alytaus rajonų) gyventojai naudojami miestų savivaldybių teikiama paslaugomis. Pasigirdę ketinimai naikinti žiedines savivaldybes, be abejo, yra susiję ir su siekiu eliminuoti šį reiškinį. Bet ar tai išspręstų šią problemą? Vargu.

Galime tik pritari Baltojoje knygoje išdėstytiems teiginiais, kad dabar veikiančių daugybės specializuotų agentūrų ir net diplomatinių atstovybių pastangos padėti savivaldybėms ir regionams yra per menkos. Tačiau konkrečių pasiūlymų, kaip bent sustabdyti atokesnių regionų tuštėjimą, ir šiame dokumente pasigendama.

Maždaug ketvirtadalis konferencijos dalyviams įteikto Lietuvos regioninės politikos gairių teksto skirta šios politikos tikslo, uždavinių ir būtinų žingsnių (jų pateikta net dešimt) įvardijimui. Galima būtų kritikuoti ne vieną iš numatomų veiksmų dėl jų deklaratyvumo, neaiškiai įvardintų subjektų ir laukiamų rezultatų.

Bet būkime nuosaikūs ir dalykiški.

Lietuvos mokslininkų sąjunga ir laikraštis „Mokslo Lietuva“ sieks, pasitelkdami regioninės politikos ekspertus, fiksuoti ir vertinti siūlomus ir jau vykdomus sprendimus, kad valstybės regioninė politika taptų nuosekliu sprendimų visuma, mažinant regioninius ekonominius ir socialinius skirtumus.

Šio uždavinio sprendime dalyvaujame jau daugiau kaip metai. 2016 m. gruodžio 12 d. LMS taryba Vyriausybės vadovui įteikė pareiškimą „Dėl regionų darnios plėtros įgyvendinimo“. Po kurio laiko gavome atsakymą, kad į šiame dokumente išdėstyti pasiūlymus bus atsižvelgta, rengiant atskirų ministerijų veiklos planus. Deja, bendraujant su įvairių ministerijų atstovais, paaiškėjo, kad dauguma jų tokio pareiškimo net nėra matę, o vienas kitas, jei ir perskaitė, tai nieko nesiėmė. Baltosios knygos rengėjai apie tai net neužsiminė.

Biurokratinių institucijų veiklos specifika yra seniai žinoma: kol tiesioginis viršininkas neduos aiškaus terminuoto nurodymo nagrinėti gautus pasiūlymus, tol jo pavaldiniai jokių veiksmų nesiims. Tačiau laikas bėga, o Lietuva toliau tuštėja. Tiek Baltosios knygos, tiek kitų dokumentų rengėjai turi suprasti, kad tikroji regioninė politika prasideda ne nuo eilinio administracinių darinių pertvarkymo, o nuo gyventojų bazinių socialinių ir kultūrinių poreikių analizės bei strateginių sprendimų, kaip būtų galima juos geriau patenkinti, kūrime. *Autorius yra MRU docentas, „Mokslo Lietuvos“ redakcinės kolegijos pirmininkas*

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

■ Atkelta iš 3 p.

Privalome gauti vienodas prekes. Seime įvyko Lietuvos Respublikos Seimo laikinios tyrimo komisijos dėl Lietuvos Respublikos rinkai tiekiamų galimai žemesnės kokybės maisto produktų posėdis. Diskusijos svečiai – buvę ministrai ir kitų atsakingų institucijų vadovai – tvirtino, kad iki šiol galimai prastesnės kokybės maisto produktų precedentas Lietuvoje dideliu mastu apskritai nebuvo tiriamas.

Nors jau 2011 m. pasirodė publikacijos apie galimai prastesnių maisto produktų tiekimą Lietuvai, šalies viduje šiuo klausimu didelio atgarsio nesulaukta. Prieš daugiau nei šešerius metus Čekijos vartotojų gynimo asociacija atliko tyrimą, kuris įrodė produk-

tų, tiekiamų naujoms Europos Sąjungos (ES) šalims, kokybės skirtumus. Nors natūralu tikėtis, kad po tokių atradimų Lietuva iš karto imtųsi peržiūrėti į šalį įvežamą produkciją, tokių veiksmų imtasi nebuvo, nes orientuotasi nagrinėti pavienius vartotojų skundus, o ne sekti bendrą kokybės rinkoje tendenciją. Tik 2015 m. Čekijos žemės ūkio ministerijai vis garsiau kėlus klausimą dėl galimai prastesnių produktų, Lietuvos žemės ūkio ministerija nusuntė raštišką palaikymą, tačiau asmeninių iniciatyvų šalies viduje tirti lietuviams tiekiamą produkciją vis dar nebuvo.

Suteikti didesnes socialines garantijas studentams. Seimas po pateikimo pritarė

siūlymui, kad studijuojantys ir darbą praradę asmenys turėtų teisę į nedarbo draudimo išmokas. Tai numatančią įstatymo pataisą įregistravo Seimo Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų (TS-LKD) frakcijos narė Gintarė Skaistė. Iki šiol galiojantis Užimtumo įstatymas numato, kad, neatsižvelgiant į tai, kiek laiko dirbo ir mokėjo socialinio draudimo mokesčius, praradęs darbą studentas negali įgyti bedarbio statuso. Tai reiškia, kad sunkiausiai metu žmogus tiesiog paliekamas likimo valiai. Tokia praktika skatina atsakyti studijų vien dėl galimos nedarbo draudimo išmokos.

Atsižvelgdama į Estijos ir Švedijos patirtį, Seimo narė G. Skaistė įstatymo projektu pa-

siūle užtikrinti bedarbio statusą tiems pagal nuolatinę studijų formą aukštojoje mokykloje studijuojantiems ir besimokantiems pagal formaliojo profesinio mokymo programas asmenims, kurie iki įsiregistravimo teritorinėje darbo biržoje turi ne mažesnę kaip 12 mėnesių nedarbo draudimo stažą per paskutinius 30 mėnesių. „Dirbdami studentai nuosekliai moka socialinio draudimo mokesčius, taip pat ir nedarbo draudimo. Tačiau praradę darbą ir pajamas, nedarbo draudimo išmokų negauna. Tai paprasčiausiai neteisinga. Jei valstybė renka iš dirbančių studentų mokesčius, turi užtikrinti ir visas garantijas praradus darbą bei ieškant naujo“, – teigė Seimo narė G. Skaistė.

Konferencijos „Lietuvos mokslo ir studijų institucijų darbuotojų padėtis žmogaus teisių aspektu“, įvykusios 2017 m. lapkričio 22 d. Lietuvos Respublikos Seime,

MEMORANDUMAS

■ Atkelta iš 5 p.

pareigas. Tokie diskriminaciniai apribojimai, piktnaudžiaujant universiteto autonomija, prieštarauja LR Konstitucijos 29 ir 48 straipsniams, užtikrinantiems visų piliečių lygybę prieš įstatymą ir teisę į sąžiningą atlyginimą už darbą. DK 129 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad „darbuotojo amžius gali būti darbo sutarties nutraukimo priežastis

tik tada, kai ji yra svarbi, t. y. turi esminę įtaką darbuotojo profesiniams gebėjimams ir kitiems kriterijams, dėl ko, suėjus tam tikram darbuotojo amžiui, kyla klausimas, ar jis gali tinkamai atlikti darbo sutartyje sulygtas darbo funkcijas“. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija (2004 m. kovo 1 d. nutartis, priimta byloje Nr. 3K-3-144/2004) išaiškino, kad „atleidžiant iš darbo tik dėl to, kad darbuotojui suėjo tam tikras amžius, nors jis nedarė įtakos tinka-

mam darbo funkcijų atlikimui, yra pagrindas tokį atleidimą vertinti kaip diskriminacinį (DK 2 straipsnio 1 dalies 4 punktas)“.

Gerai žinoma, kad, skelbiant publikacijas aukščiausios kategorijos mokslo žurnaluose, didesnės jų dalies autoriai yra vyresnio amžiaus dėstytojai ir mokslo darbuotojai. Todėl minėtų diskriminacijos dėl amžiaus atvejų poveikis mokslo ir studijų kokybei yra itin neigiamas: universitetai, neįvykdę reikalavimo skelbti aukščiausio lygio publikacijas,

gali netekti doktorantūros ir magistrantūros studijų įgyvendinimo teisės arba gauti proporcingai mažesnę institucijos mokslinės veiklos finansavimą. Neobjektyviai traktuojant vyresnio amžiaus asmenis, ribojama tarptautinio pripažinimo pasiekusių ekspertų mokslinė ir pedagoginė veikla, trikdomas žinių ir kvalifikacijos perdavimo jaunesniajai kartai procesas, skatinamas skirtingų kartų bendruomenės supriešinimas. *(Pabaiga – kitame numeryje)*

DIRVOŽEMIO NAŠUMO PALAIKYMO IR DIDINIMO PRIEMONĖS EKOLOGINĖS GAMYBOS ŪKIUOSE

Prof. habil. dr. Antanas Svirskis

Seminarą šia tema Žemės ūkio rūmuose organizavo įmonė „Litimeksa“ ir Lietuvos ekologinių ūkių asociacija. Tema aktuali visame pasaulyje: intensyviai naudojant mineralines trąšas, pesticidus ir nesilaikant sėjomainų, smarkiai mažėja natūralūs dirvožemio derlingumas. Dir-

grame rizosferos dirvožemio jų būna net iki 10 mlrd. Aukštesnieji augalai negali egzistuoti be mikrobo, kaip ir žmogus, kurio organizme būna iki 5 kg mikroorganizmų. Jei sutrikdome jų veiklą, atsiranda parazitinių mikroorganizmų.

Prof. Vitaly Volkohon dirba viename iš institutų, kuris gamina ir tiria įvairių dirvožemio mikroorganizmų preparatus, siek-

Prof. Antanas Svirskis seminare apie dirvožemio tausojimą. Jurgos Zaleckienės nuotr.

vožemis – mikrokosmosas po kojomis. Jame gyvena ir vystosi gausybė mikro- ir makroorganizmų, kurie, sąveikaudami su augalais, nulemia jo natūralų derlingumą. Dirvožemiai stipriai alinami, siekiant bet kokia kaina gauti kuo didesni derlių, nes augalai su derliumi išneša daug maisto medžiagų, kurių tik nedidelė dalis kompensuojama tręšimu. Taip didėja produkcijos savikaina ir prastėja produkcijos kokybė. Aibė dirvožemio apsaugos problemų yra ir ekologinės gamybos ūkiuose, nes dauguma tokių ūkių užsiima tik augalininkyste. Ekologinei žemdirbystei skirtų trąšų jau yra, bet jos brangios ir ne visada kokybiškos.

Tą jau seniai suprato Švedijos ir kai kurių kitų šalių žemdirbiai, kurie plėtoja **tausojamąją žemdirbystę**. Pagaliau ir mes pradėdami suprasti, kad besaikis didelio derliaus siekimas veda į niekur. Aiškėja, kad 1 tonos kviečių derlius dešimčiai dirvožemio derlingumo balų turėtų būti riba. Panašiai yra ir su gyvulininkyste. Pavyzdžiui, kai kurie gyvulininkystės ūkiai įsigudrina gauti iš karvutės net 10 tonų pieno per laktaciją. Jos šeriamos brangiais pašarais, todėl labai greitai, per 2–3 laktacijas išsekvoja savo gyvybinius resursus. Ekstensyviai, pigiais vietiniais pašarais šeriamos karvutės duoda 3–5 tonas pigaus ir kokybiško pieno ir išlieka produktyvios 10 ir daugiau laktacijų.

Seminare pagrindinį pranešimą „Dirvožemio mikroorganizmų svarba dirvožemio derlingumui, augalų mitybai ir sveikatingumui palaikyti. Naujausi pasiekimai moksle ir gamyboje“ perskaitė svečias iš Ukrainos **prof. Vitaly Volkohon**. Profesorius, apžvelgęs augalų mitybos mokslą nuo Aristotelio iki šių dienų, priminė, kad augalai dalį savo funkcijų perduoda mikroorganizmams, kurie paruošia maistą augalams. Augalus aptarnauja milijardai bakterijų. Viename

damis atkurti ir sustiprinti jų efektyvumą. Ukrainoje yra net 52 žemės ūkio mokslo įstaigos, kurios vykdo naujų biopreparatų efektyvumo tyrimus įvairiuose dirvožemiuose. Tam plačiai naudoja ir lizimetrus. Pranešėjas pristatė keletą jų sukurtų biologinių preparatų. Tai:

DIAZOBAKTERYN, skirtas apdoroti grikių sėklas prieš sėją. Tai produktas, turintis grynos *Azospirillum* bakterijų kultūros. Preparatas yra skysto arba durpinio pavidalo. 1 ml (gramo) preparato yra 3–5 mlrd. bakterijų ląstelių. „Diazobakteryn“ padidina grikių derlingumą 15–30 proc., pagerina jų kokybę ir atmosferinio azoto įsisavinimą. Rekomenduojama norma – 150–200 ml skysto arba 200 g durpių pavidalo produkto vienai hektaro sėklų normai;

KHETOMIK – biologinė trąša, sukurta grybelio *Chaetomium cochliodes* pagrindu. Trąša pasižymi augalų imuninę sistemą stiprinančiu poveikiu ir pagerina grūdinių bei ankštinių kultūrų, saulėgrąžų, lubinų, daugiamečių žolių, cukrinių runkelių, bulvių ir kitų augalų rūšių mitybą. Tai universali mikrotrąša. Preparatas yra rudos spalvos milteliai, kurių 1 grame yra 1,0–1,2 mlrd. sporų. Preparato norma – 1,0–1,2 kg 1 tonai sėklų. Padidina įvairių augalų derlių 15–30 proc.;

RYZOHUMIN skirtas sojų sėklų apdoroti prieš sėją. Tai durpinis preparatas, kuriame yra didelis kiekis labai aktyvių dviejų štamų gumbelių bakterijų. Pakuotė – 600 g preparato (3 ha norma). Preparatas pasižymi daugiafunkciniu poveikiu sojų augimui ir vystymuisi. Jis užtikrina geresnę sėklų daigumą ir gyvybingumą, aktyvina šaknų simbiozę su bakterijomis ir t. t. Bandytais nustatyta, kad, auginant naujuose laukuose, sojų derlingumas, naudojant „Ryzohumin“, padidėja iki 30–50

Pranešėjas Vitaly Volkohon

proc., o esant didelio tankio vietinių gumbelių bakterijų populiacijai – iki 20–25 proc. Sojos sukaupia net iki 300 kg/ha azoto, o tai – dvigubai daugiau nei žirniai. Turime dideles galimybes jų prisiauginti ir Lietuvoje, todėl galėtume atsisakyti įvežtinių genetiškai modifikuotų ir „praturtintų“ glifosatais sojų rupinių bei išspaudų, pasigaminti vertingų maisto produktų, aliejaus. Tai būtų ir puikūs prieššėliai sėjomainose. Deja, Žemės ūkio ministerijos valdininkai įsigudrino išbraukti sojas iš žalinimui skirtų augalų rūšių sąrašo, motyvuodami, kad to neva reikalavo ES funkcionieriai;

ALBOKAKTERIN – mikrobinis preparatas, skirtas pagerinti rapsų mitybą, įsisavinant fosforą, didinti jų derlingumą ir gerinti produkcijos kokybę. Tai *Achromobacter* 1122 bakterijų preparatas, pasižymintis gebėjimu gaminti organines rūgštis ir fosfatazės fermentą. Skatina dirvožemio ir mažai tirpių mineralinių medžiagų bei organinių fosfatų tirpumą ir prieinamumą augalams. „Albokakterin“ preparato norma vieno hektaro rapsų sėklų kiekiui – 50 ml, 1 tonai – 5 l. Tyrimų duomenimis, toks preparato kiekis yra lygiavertis 30 kg mineralinių fosforo trąšų ir rapsų sėklų derlių didina iki 35 proc., aliejingumą – iki 2,1 proc., o aliejaus kiekį – iki 39 proc.

Prof. V. Volkohon dar papasakojo apie jų institute sukurtą probiotinį preparatą „BPS-44“, naudojamą gyvulių sveikatingumo ir jų produktyvumo didinimui bei šienainio ir siloso kokybės gerinimui.

Minėti preparatai atrodo labai efektyvūs. Lietuvoje juos platina UAB „Litimeksa“. Gaila, kad nebuvo pateikta nei jų kaina, nei efektyvumo duomenys mūsų agroklimato sąlygomis. Toks didelis efektyvumas gaunamas ekologinės žemdirbystės ūkiuose, tačiau seminario dalyviams liko neaišku,

kaip jie veikia masinio pesticidų naudojimo sąlygomis.

Sviesios atminties daktarė Eugenija Šimkūnaitė, kai dar tik prasidėjo „pesticidų era“, sakydavo, kad kiekvienas pesticidų panaudojimas yra Černobylio katastrofa dirvožemio mikroorganizmams, nes didelė dalis šių nuodų patenka į dirvožemį. Dabar mūsų nedidelėje valstybėje jau užregistruota per 400 įvairiausių „cidų“, o pasėliai per vegetaciją purškiami po kelis kartus, tačiau niekas išsamiai netiria ir nežino, kuo visa tai baigsis dirvožemiui ir visai gyvajai gamtai. Paklaustas apie tai, profesorius V. Volkohon pasakė, kad žmonija eina į susinaikinimą.

Aleksandro Stulginskio universiteto docentė dr. Irena Pranskietienė seminare apžvelgė ekologiniams ūkiams registruotas trąšas. Anot docentės, tokių trąšų pasiūla yra labai didelė, todėl sunku išsiaiškinti, kada ir kaip jas naudoti. Ji gana skeptiškai atsiliepė apie vadinamąsias „nano trąšas“ ir patarė jų nenaudoti: galima gauti didesni derlių, tačiau pavojai – dar didesni. Vokietijos mokslininkų tyrimai apie nano trąšų poveikį aplinkai ir žmogui parodė, kad neaišku, kaip tos dalelės migruos aplinkoje ir maisto bei pašarų grandyse. Nano dalelių jau randame daržovėse ir net gruntiniuose vandenyse.

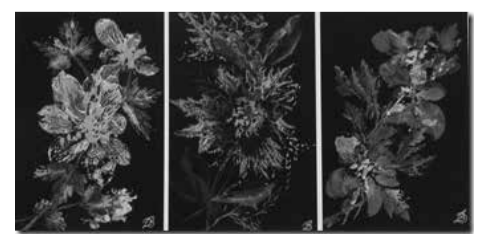
Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centro (LAMMC) atstovė dr. Aušra Arlauskienė pateikė daug tyrimo duomenų apie dirvožemio našumo išsaugojimą ir augalų ap rūpinimą maisto medžiagomis ekologinėje žemdirbystėje mūsų agroklimato sąlygomis. VšĮ „Ekoagra“ atstovas V. Masionis supažindino su ekologinio žemės ūkio taisyklėmis sėjomainai ir dirvožemio gerinimui. Paaiškėjo, kad čia dar yra daug diskutuotinų ir tobulintinių reikalavimų.

Dirvožemis – svarbiausia gamybos ir žmonijos bei visos gyvosios gamtos egzistavimo priemonė. Todėl būtini pastovūs ir ilgalaikiai tyrimai, kad galėtume bent sulėtinti jų degradaciją. Būtina įvairiuose šalies regionuose steigti parodomuosius ūkius, kad akivaizdžiai matytume, kur einame ir kaip galima išsaugoti dirvožemių derlingumą ateities kartoms. Būtina daugiau dėmesio skirti maistui naudojamoms žemės ūkio produkcijos kokybės, ypač pesticidų likučių, tyrimams, nes nebežinome, ką valgome. *Autorius yra Lietuvos ekologinės žemdirbystės tarybos narys*

Lietuvos technikos bibliotekoje: tautodailininkės Aldonos Dominikos Barauskienės mažųjų dailės darbų paroda

Vilma Abarienė

„Tapydama užmirštu visas negalias, savo metus, net nejaučiu, ar tai diena, ar jau naktis. Kurdamas neskaiciuoju valandų. Tai užpildo vienatvę, liūdesį. O tos spalvos, kiek jų daug, o kai išsilieja, kiek potėpių! Kai piešiu, atrodo, kad visada šviečia saulė, o žiemą žydi gėlės. Ir taip einu per dar likusį gyvenimą lengvesniu žingsneliu. Kai ką nors nutapau, atrodo, kad skrendu. Esu dėkinga likimui, kad ir brandžiame amžiuje prisiliečiau prie meno“, – sako tautodailininkė.

A. D. Barauskienės piešiniai

„Freskos“ galerijos stendai – II aukšte. Paroda veiks iki gruodžio 31 d.

Kapiliarinė energetika – pritaikius vibrokontūrą

Viktoras Jokubaitis

Vis dažniau nerimaujame dėl pasaulyje siaučiančių stichijų. Pradedame suprasti, kad kažkas negerai darosi mūsų planetoje. Pateiksiu keletą idėjų tiems, kurie nori matyti, girdėti, suprasti.

Projektui „Idėja Lietuvai“ pateiktas toks tekstas: „Naujai kuriama kapiliarinė energetika jau yra susilaukusi autoritetingų Lietuvos mokslininkų atsiliepimų ir vertinimų. Kad ji funkcionuotų, būtina sukurti hibridinį elektros energiją gaminantį vibrokontūrą. Tokio įrenginio principinis veikimas egzistuoja gamtoje. Įrenginys turėtų neribotą plotą, galintį priimti neribotą kiekį saulės ir vėjo energetinių išteklių planetoje bei paversti juos elektros energija. Tai leistų atsikvėpti sudėtingų įrenginių, žinomų kaip vėjo, garo, dujų ir vandens turbinų.“

Sunku suvokti, kaip galima atsisakyti to, kas buvo kuriama viduramžiais ar dar anksčiau ir funkcionuoja iki šios dienos. Tačiau ateina toks momentas, kada dabar naudojamų įrenginių techninės galimybės pasiekia ribą. Todėl energetiniai komunikaciniai kapiliarai gali atlikti perversmą daugelyje mūsų gyvenimo sričių.

Kas yra kapiliaras? Kiekvienas gyvas organizmas ar augalas pačios gamtos yra aprūpintas kapiliarais. Technikoje žinomi įrenginiai, kaip vandentiekis, šnekiniai transporteriai, šaunamųjų ginklų vamzdžiai, taip pat gali būti kapiliarų pavyzdžiai. Kapiliare, vamzdyje, transporterėje esantiems objektams varyti reikalinga energija. Šią funkciją atlieka širdis, siurbliai, besiplečiančios dujos, garas, kiti įvairūs varikliai.

Pastaruoju metu internete galima rasti kapiliarų arba tunelių, taikytinų žmonių susisiekimui, medžiagų, krovinių, prekių gabenimui, pavadintų hipertuneliais ir kt. Mano patentuotos idėjos esmė skiriasi nuo žinomų tunelių tuo, kad jie yra aprūpinti saulės, vėjo ir vandens energiją į elektrą generuojančiais įrenginiais. Dalis taip sukurtos energijos panaudojama susisiekimui, o jos perteklius atiduodamas į elektros tinklus. Apie tai buvo publikuota leidiniuose „Mokslas ir technika“, „Mokslo Lietuva“ ir kt.

Su V. Jokubaičio išradimu susipažįsta Šilalės rajono meras

Efektyvesniam energetinio kapiliaro funkcionavimui, kaip minėta, būtina atsikvėpti įprastų vėjo jėgais, o vietoj jų sukurti hibridinius elektros energiją gaminančius vibrokontūro įrenginius, kurių veikimas būtų pagrįstas elektromagnetiniu, pjezoelektriniu ir fotovoltiniu principais. Kadangi ši idėja yra patentuota, nėra tikslinga plačiau ją aprašyti. Tokių įrenginių sukūrimo problemą galima išspręsti, pasitelkus Lietuvos moksle vibrotechnikos fenomeną sukūrusį akademiką Kazimierą Ragulskį ir jo komandą, kuri savo mokslinių darbų naujumu, apimtimis ir reikšmingumu galėtų konkuruoti su pasaulyje žinomu „Silicio slėniu“. Šią vasarą, tarpininkaujant „Mokslo Lietuvos“ redaktoriui ir dr. J. Stoniui, man labai pasisekė, kad atsirado galimybė pabendrauti su akademiku ir jo mokiniais: akademiku V. Ostasevičiumi, dr. V. Jūrėnu, dr. P. Paškevičiumi, ir gauti jų patarimų, pasiūlymų, pastabų.

Pažvelgus į naujų atsiradimų istorijas, sunku tikėtis, kad šios idėjos įgyvendinimo kelias bus trumpas. Net nustebčiau, jei šiuo projektu, taip reikalingu šiuo metu Lietuvai, kas nors deramai susidomėtų. Vis dėlto viliuosi, kad ateis laikas, kai išradėjas nevaikščios ištiesta ranka, o į jį kreipsis su pasiūlymais įgyvendinti tai, ką jis sukūrė. Bet kol tai įvyks, išlieka baimė, kad prieš trejus metus šiems tikslams įkurta įmonė, kaip graži iniciatyva, dėl finansinių aplinkybių gali nustoti egzistuoti. Todėl kviečiu: Matyti! Girdėti! Suprasti!

P. S. Sąvokos: „kapiliarinė energetika“ ir „hibridinis elektros energiją generuojantis vibrokontūras“ yra sukurtos šio teksto autoriaus. Išradimas patentuotas LR patentų biure. Ši techninė idėja paskelbta Europos patentų tarnyboje. Gauti autoritetingų Lietuvos mokslininkų atsiliepimai ir vertinimai.

Išradimo pristatymas Tauragės rajono savivaldybėje

Akademijos miestelio 475-asis gimtadienis

Dr. Ina Stuoğė

Dotnuvos dvaras, vėliau čia įkurta Kauno gubernijos vidurinė žemės ūkio mokykla, Nepriklausomos Lietuvos žemės ūkio technikumai paliko Akademijos miestelyje ryškių kultūros ženklų. Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centro filialo Žemdirbystės instituto bibliotekoje saugomi prieškarinio Žemės ūkio akademijos leidiniai byloja apie to meto kaimo inteligentijos darbus, ugdant jaunąją žemės ūkio specialistų kartą tautiškumo, padorumo, aktyvios saviraiškos ir jautrumo kaimo aplinkos grožiui dvasia. Nemažai labai įdomios ir vertingos istorinės medžiagos sukauptė miestelio kultūros paveldo žinovai: mokslininkai Apolonija Zimkuvienė, Juozas Mockaitis, Zina Banevičienė, mokytojas Rytas Tamašauskas. Iš pastarojo ir buvo sužinota per patį vidurvasarį, kad Akademijos miesteliui jau 475 metai.

Asociacijos „Akademijos bendruomenė“ nariai sukruoto organizuoti šios datos paminėjimą. Miestelis – unikalus Lietuvoje, akademinis – „čia daugiausia mokslo dak-

tarų viename hektare“, – toks posakis seniai jau sklendo apie Lietuvos vidury, aplink Dotnuvos dvarą išaugusį Akademijos miestelį. Šimtmetėmis mokslo tradicijomis, dabar puikiai dirbančiomis įstaigomis – LAMMC ir jo filialu Žemdirbystės institutu, Lietuvos žemės ūkio konsultavimo tarnyba (LŽŪKT), UAB „Dotnuva Baltica“, jauna perspektyvia įmone „ŠamŪkis“ (prekiniu MB „Piscator“ ženklu) – ne kiekvienas Lietuvos miestelis galėtų didžiuotis!

Tai vis įstaigos, o kur dar garsūs, toli už Lietuvos ribų žinomi žmonės, kurie lankėsi ar dirbo Akademijoje: prezidentai A. Smetona, A. Stulginskis, A. Brazauskas; Lietuvos pirmieji žemės ūkio ministrai – J. Tūbelis, M. Krupavičius, J. P. Aleksa; profesoriai – P. Matulionis, K. Aleksa, V. Ruokis, J. Krikščiūnas, S. Nacevičius, J. Tonkūnas; legendiniai vadovai – P. Vasinauskas ir A. Būdvytis; pasaulinio garso hidrologas S. Kolupaila; rašytojai – V. Storostas (Vydūnas), J. Mačiulis (Maironis) ir daugelis kitų žymių žmonių.

Akademijos miestelyje veikia jojimo klubas „Ulonai“, kurio vadovė Greta Nargelavičiūtė (žymaus jojimo sporto meistro,

Pirmą kartą švenčiamas 475-asis miestelio gimtadienis

garsios bajorų giminės palikuonio Vytauto Nargelavičiaus dukra) ir klubo nariai skina pergales įvairiose jojimo varžybose, rengia kasmetines tradicines „Ulonų“ taurės konkūrų varžybas. Akademijos miestelio tvenkinys, švelniai vadinamas „ežeru“, yra ne tik vaikų ir žvejų rojus – nuo 2017 m. jis garsus ir džiazuojančia Stepo sala.

Akademijos miestelėnai didžiuojasi ir savo kalnu Tian Šanio kalnyne, už tai dėkingi mokslininkui, verslininkui, filantropui Rimvydui Brazauskui, įkūrusiam miestelyje turistų klubą. Miestelyje jau ketveri

metai vyksta tradicinis krepšinio turnyras profesorius V. Ruokio taurei laimėti, kurį organizuoja R. Žydelis ir A. Paplauskas. Akademijos kultūros centro meno kolektyvuose šoka, dainuoja, groja meną mėgstantys miestelėnai.

Spalio 27 d. buvo ypatinga Akademijos miestelio bendruomenei – tą dieną pirmą kartą iškilmingai paminėtas miestelio 475-asis gimtadienis. Prasidėjo tris dienas trukusi šventė. Akademijos miestelio žmonės savo atvykimu pagerbė Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkas profesorius Viktoras Pranckietis, Seimo nariai Žygimantas Pavilionis ir Darius Kaminskas, Kėdainių r. savivaldybės meras Saulius Grinkevičius su vicemere Olga Urboniene, Dotnuvos seniūnas Vytautas Grigas ir kiti garbūs svečiai. Jie, padėdami Kėdainių miškų urėdo Justino Urbanavičiaus, pasodino tris ąžuoliukus prie didžiojo Prezidento A. Smetonos ąžuolo: pirmasis ąžuoliukas – LR Seimo pirmininko, antrasis – Mokytojo medis, o trečiasis – Akademiečių medis. Tai tarsi Tikėjimas, Viltis ir Meilė – augianti pirmojo Nepriklausomos Lietuvos Prezidento ąžuolo (1934) pavėsyje...

Akademijos miestelio 475-asis gimtadienis

Iškilmingo susirinkimo dalyviai

Akademijos miestelio vaizdas iš paukščio skrydžio

■ Atkelta iš 8 p.

Po šios reikšmingos istorinės akcijos svečiai lankėsi Akademijos gimnazijoje, bendravo su mokytojais, apžiūrėjo baigiamą statyti gimnazijos priestatą. O 16 valandą išskubėjo į Akademijos kultūros centrą, kur prasidėjo iškilmingas miestelio Gimtadienio minėjimas. Svečius sutiko fleitų melodijos, kurias atliko muzikos mokyklos mokytoja Julija Maksimiec su savo mokinėmis.

Prieš pat šventės pradžią LR Seimo pirmininkas V. Pranckietis ir Seimo narys, ambasadorius Žygimantas Pavilionis pasirašė miestelio Garbės knygoje.

Šventės renginio vedėja Jolanta Abarienė pakvietė tarti sveikinimo žodį LR Seimo pirmininką, kuris negailėjo šiltų žodžių miesteliui, jo žmonėms. Po sveikinimo kalbos Seimo pirmininkas įteikė padėkos raštus pirmą kartą žmonių išrinktiems Akademijos miestelio Garbės piliečiams: mokslininkui, verslininkui Rimvydui Brazauskui, šokių vadovei Reginai Matulienai ir kraštotyrininkui Rytui Tamašauskui. Toliau bendruomenę sveikino Kėdainių r. meras Saulius Grinkevičius ir vicemerė Olga Urbonienė, Seimo nariai Žygimantas Pavilionis ir Darius Kaminskas, LAMMC direktorius Zenonas

Dabkevičius ir LŽŪKT direktorius Edvardas Makelis bei kiti svečiai.

Asociacijos „Akademijos bendruomenė“ pirmininkė Ina Stuoogė padėkojo susirinkusiems į tokią ypatingą miesteliui šventę ir įteikė apdovanojimus pasižymėjusiems bendruomenės nariams. Po iškilmingos dalies visi susirinkusieji buvo pakviesti pažiūrėti miestelio saviveiklininkų koncerto „Ateities šaukliai – Vivat Akademija!“, kuriame pasirodė jaunimo tautinių šokių kolektyvas „Ainiai“ (vadovė Regina Matulienė), šiuolaikinio šokio studija „Vita brevis“ ir neįgaliųjų tautinių šokių kolektyvas (vadovė Raminta Matulytė-Šilienė), dainavo jaunoji solistė Morta Čepaitė (mokytoja Neringa Prascevičienė), grojo garsus saksofonistas Jonas Stankevičius, dainavo Akademijos kultūros centro vyrų ir moterų vokaliniai ansambliai (vadovas Antanas Mikalauskas).

Po išpūdingo koncerto susirinkusieji leidosi į LŽŪKT konferencijų salę, kur vyko tradicinė vakaronė „Rudens gausa“. Programą vedė dainininkas Kęstutis Valionis. Kas norėjo, galėjo įsiamžinti prie Akademijos bendruomenės fotosienelės, apžiūrėti fotoparodą „Pradžia“ (autoriai – Regina Bagdonienė, Vaidas Juška, Asta Grajauskaitė, Gintarė Naujokienė), vaikų piešinių parodą

„Myliu savo Akademijos miestelį“.

Antroji šventės diena buvo kupina gausybės renginių ir prasidėjo Akademijos gimnazijos sporto salėje. Čia vyko tradicinis krepšinio turnyras profesoriaus V. Ruokio taurei laimėti, kurį organizavo jaunas mokslininkas Renaldas Žydelis ir senjoras Algimantas Paplauskas. Dalyvavo aštuonios komandos.

Didelio dėmesio sulaukė pirmoji Akademijos bendruomenės mokslinė konferencija „Epochų ženklai Akademijoje ir jos apylinkėse: įvykiai ir žmonės“. Labai įdomų pranešimą perskaitė archeologas Algirdas Juknevičius, dirbęs prie Akademijos bažnyčios pamatų atstatymo darbų. Jis atsakė į gausius susirinkusiųjų klausimus. Apie bendruomeniškumą, pagarbą, atsakomybę ir bendras svajones kalbėjo Kėdainių švietimo pagalbos tarnybos direktorius Henrikas Vaicekauskas. Senjoras dr. Vytautas Žemaitis padarė unikalią pranešimą „Sąjūdis Akademijoje: sąmonės revoliucija“ apie Sąjūdžio susikūrimą Akademijos miestelyje.

Konferencijos dalyviai turėjo unikalią progą pasiklausyti autentiškų garso įrašų iš pirmojo susirinkimo. Profesorius Antanas Svirskis perskaitė pranešimą „Akademija XX–XXI amžių sandūroje“. Jaunoji akade-

miškė Viktorija Gorbatenko apie savo savanorystę užsienio šalyse perskaitė labai įdomų ir gilų savo prasme pranešimą „Savanorystės terpė tvaresnės ir atviresnės aplinkos bei sąmoningesnių asmenybių augimui“. Paskutinį konferencijos pranešimą „Akademijos bendruomenė: praeities ir dabarties sintezė“ perskaitė Akademijos bendruomenės pirmininkė ir konferencijos moderatorė dr. Ina Stuoogė. Po konferencijos vykusį ilgą diskusiją dar labiau sutelkė bendruomenės narius gilintis į miestelio ir jo apylinkių nepaprastai įdomius istorinius vingius.

Po konferencijos vyko poezijos ir muzikos valandos „Dainuok, širdie, gyvenimą“. Renginio metu Akademijos poetės Jolanta Abarienė, Nina Kučinskienė, Palmyra Vancevičienė, Aušra Kusienė, Angelija Bučienė ir Raminta Matulytė-Šilienė skaitė savo eiles, bendravo su klausytojais. Koncertavo etnologė Daiva Šeškauskaitė. Šios nuostabios poetinės popietės metu Daiva Šeškauskaitė atliko ką tik pagal Palmyros Vansevičienės eiles sukurtą dainą.

Po šio šilto ir jaukaus renginio prasidėjo Valentino Abariaus ir saksofonisto Manto Dirdos koncertas „Dovana Akademijai ir jos žmonėms“, sukvietusį į Aktų salę daug jaunų žmonių, mėgstančių dainuojamąją poeziją. Valentino Abariaus dainos nepaliko abejingo nė vieno, o palydimos Manto saksofono garsais jos palietė tolimiausias klausytojų širdies kerteles. Antrosios švenčių dienos pabaigoje buvo parodytas nuotaikingas Vainotiškių kaimo žmonių spektaklis „Močiute, ku-kū“ (režisierė Jolanta Abarienė).

Trečioji diena prasidėjo nuotaikingu blusturgiu „Varnos“ Akademijos kultūros centro vestibulyje, kur gyventojai galėjo įsigyti papuošalų, vaškinčių žvakių ir kitokių gaminių. Pirmąjį Akademijos miestelio gimtadienį užbaigė Tėvo Stanislovo atminimui skirta muzikinė-literatūrinė kompozicija „Jautriai sklaidęs dvasios šviesą“, kurią atliko Kalbos premijos laureatė, rašytoja, visuomenės veikėja Violeta Bakutienė iš Kauno. Ne vienam klausytojui, užplūdus gražiems ir jaukiems prisiminimams apie šį nuostabų šio krašto ŽMOGŲ, nuriedėjo ašara.

Šios nuostabios šventės garsai nuvilnijo per Vidurio Lietuvos lygumas. Lietuvos šimtmečio išvakarėse dar vienas šalies miestelis – Akademija – prisikelia naujiems darbams, naujam gyvenimui. Akademiškas, su gilia istorine praeitimi, senu gražiu žaliuojančiu parku, jis ir jo žmonės atkakliai tęsia gilias ir kuria naujas tradicijas. Vivat Akademija! Gyvuok Akademija!

Koncertuoja choras

... ir tautinių šokių grupė. Autorės archyvo nuotr.

Mokslininkai ir kariūnai paminėjo Kariuomenės dieną

Romualdas Vytautas Rimša

Vilniaus anykštėnų sambūris kasmet iškiliai mini Lietuvos kariuomenės dieną. Šiomet tradicinė šventė buvo surengta lapkričio 19 d. Į Vilniaus įgulos karininkų ramovę susirinko sambūrio nariai ir aukšto rango kariūnai bei mokslininkai. Tarp jų buvo vienas iš sambūrio steigėjų ir pirmasis atkurtos Lietuvos Respublikos kariuomenės vadas generolas Jonas Andriuškevičius, pulkininkas Valdas Šiaučiulis, atsargos pulkininkas Gediminas Grina, istorikas prof. habil. dr. Antanas Tyla, Lietuvos karo akademijos prof. habil. dr. Algirdas Ažubalis, kalbininkė dr. Jūratė Žąsinaitė, teisininkė dr. Irma Randakevičienė ir kt. Šventėje taip pat

Renginio vedėjas pulk. Gediminas Grina

Kalba sambūrio pirmininkė Regina Smetonaitė

dalyvavo Svėdasiškių draugijos „Alaušas“ nariai: aktorius Ferdinandas Jakšys, garbės pirmininkas Algimantas Indriūnas, doc. dr. Juozas Lapienis su žmona Aldona, Vytautas Rimša.

Minėjimą šventiškai ir nuotaikingai pradėjo sambūrio pirmininkė Regina Smetonaitė su tarybos nariu pulkininku Gedimynu Grina. Įdomų pranešimą apie Lietuvos kariuomenės atkūrimą, aprūpinimą ir pastarojo meto tarptautinius ryšius bei įsipareigojimus kraštiečiams perskaitė pulkininkas V. Šiaučiulis. Su pagarba prisimintas rašytojas Antanas Žukauskas-Vienuoelis, kadaise buvęs kovų už Lietuvos nepriklausomybę dalyvis ir karo korespondentas. Apie šią jo veiklą kraštiečiams papasakojo prof. Antanas Tyla. Tarybos narė Jolita Šedauskienė perskaitė mažai kam žinomą Egidijaus Smetonos

straipsnį, skelbtą „Žiburyje“ apie Anykščių šaulių būrio 1920–1940 m. istoriją bei rašytojo veiklą jame, o kraštietis V. Rimša priminė svarbiausius Svėdasių valsčiaus šaulių būrio darbus nuo jo įkūrimo Svėdasuose iki pat 1940 m.

Vėliau buvo aptarti Vilniaus anykštėnų sambūrio tarybos darbai, atlikti pasitinkant Lietuvos nepriklausomybės 100-metį. Apie anykštėnų – Vilniaus konferencijos (1917 m.) dalyvių – pagerbimą, rugsėjo 29 d. rajone organizuotą jų kapų aplankymą, konferencijas, skirtas delegatams prisiminti Anykščiuose ir LR Seime, bei sumanymą Anykščiuose įamžinti žinomo anų laikų Lietuvos kariuomenės fotografo Izidoriaus Girčio atminimą kalbėjo sambūrio pirmininkė R. Smetonaitė,

Pranešimą skaito pulk. Valdas Šiaučiulis

Prisiminimais dalijasi prof. Antanas Tyla.

V. Rimšos nuotr.

dr. Irma Randakevičienė, tarybos narys G. Grina ir kiti anykštėnai.

Minėjimas baigėsi sambūrio tarybos dovanomis. Gėlėmis ir nauja enciklopedine rašytojo Vygando Račkaičio bei laikraščio „Anykšta“ fotografo ir publicisto Jono Junevičiaus knyga „Žemė kelia žiedą“ (2017 m.) buvo pamaloninti visi kalbėję lektoriai, renginio organizatoriai, o už straipsnius apie sambūrio veiklą – ir jų autoriai prof. A. Ažubalis ir V. Rimša. Minėjime koncertinę programą – žymių užsienio ir Lietuvos kompozitorių kūrinius atliko Miglė Sakavičiūtė (arfa) ir Marius Sakavičius (violončelė). Vėliau, kaip ir dera, šventinis šurmulys tęsėsi prie anykštėnų suneštų vaišių stalo – juk, susitikus kraštiečiams, kalbų niekada netrūksta...

NAUJOS KNYGOS

Kalbininkas doc. dr. Juozas Pabrėža:

„Nedaug trūko, kad žemaičių kalba būtų tapusi lietuvių bendrine kalba“

Zenonas Ripinskis

Lapkričio 17 d. visuomenei pristatyta Šiaulių universiteto docento dr. Juozo Pabrėžos monografija „Žemaičių kalba ir rašyba“. Šis penkerius metus rašytas darbas yra pirmasis tokios apimties veikalas Lietuvoje, nagrinėjantis svarbiausią ir išskirtiniausią žemaičių tradicinės kultūros tapatumo dalyką – žemaičių kalbą. Ta proga autorius mielai sutiko atsakyti į keletą klausimų.

– Kaip subrendo idėja parašyti šią knygą?

– Knygą „Žemaičių kalba ir rašyba“ paprasčiau galima pavadinti žemaičių kalbos gramatika. Idėja parašyti tokią knygą buvo brandinama seniai. Apie ją galvojome kartu su mano mokytoju, šviesaus atminimo profesoriumi Aleksu Girdeniu, kuris, beje, yra Šiaulių universiteto garbės daktaras, atvedęs į mokslą daugelį jaunų žmonių, tarp kurių buvau ir aš. Kai 1973 m. įstojau į Vilniaus universitetą, pirmajame kurse jis man sako: „Iš akių matau, kad esi žemaitis. Ar nenorėtum ateiti į mano vadovaujamą mokslinį būrelį?“ Taigi nuo pirmojo kurso „užsikabinau“ ir pas profesorių rašiau kursinius, baigiamuosius darbus. 1978 m., prof. A. Girdenio paragintas, atvažiavau dirbti į tuometinį Šiaulių pedagoginį institutą.

Vėliau jau buvo aspirantūra ir disertacija, susijusi su žemaičių kalba. Tada ir prasidėjo mano rimti moksliniai darbai.

Po disertacijos gynimo su profesoriumi pradėjome mąstyti apie žemaičių gramatiką. Viskas prasidėjo nuo mažų knygelių. Atėjus Atgimimui, atsirado poreikis grąžinti žemaičių kalbą ir raštą. 1991 m. Šiauliuose išėjo mano pirmoji knygelė „Žemaičių rašybos patarimai“. Vėliau, 1998 m., kartu su prof. A. Girdeniu parašėme rimtesnį veikalą „Žemaičių rašyba“. Paskui nusprendėme, kad atėjo laikas atsidėti žemaičių gramatikai. Taip nutiko, kad prieš 6 metus mano mokytojas išėjo Anapilin, taigi pradėjau abejoti, ar sugebėsiu vienas pats padaryti šį darbą. Tokią knygą parašyti visai ragino ir skatino daug artimų ir iškilų žemaičių kultūrininkų, bičiulių: Danutė Mukienė, Stanislovas Kasparavičius, Algirdas Žebrauskas, Vacys Vaivada, Antanas Kontrimas, Jonas Grušas, Šiaulių žemaičių kultūros draugijos „Saulaukis“ ir kitų žemaičių kultūros draugijų žmonės. 2012 m., kai LR Seimas 2013-uosius paskelbė Tarmių metais, pagalvojau, kad grįžta tam tikras požiūris į tarmes, ir nutariau, kad reikia sėsti ir dirbti. Taigi galima sakyti, kad „Žemaičių kalba ir rašyba“ buvo pradėta rašyti 2012 m. pabaigoje, o baigta tik 2017 m. Intensyviausiai knygą rašiau pastaruosius dvejus metus, kai jau nebedirbau Šiaulių

Monografijos autorius doc. dr. Juozas Pabrėža

universiteto administracijoje.

– Ką skaitytojai knygoje ras? Kokie klausimai nagrinėjami?

– „Žemaičių kalba ir rašyba“ susideda iš trijų stambių dalių. Įvade paaiškinama žemaičių vardo kilmė, apžvelgiami žemaičių kultūriniai judėjimai, svarbiausi žemaičių tapatybės momentai. Darau išvadą, kad pats svarbiausias žemaičių tradicinės kultūros ženklas yra žemaičių kalba. Keliu kertinį klausimą – ar yra žemaičių kalba, ar yra žemaičių tarmė? Aš manau, kad abu terminai yra geri. Abi sąvokos yra vartotinos ir artimos. Tarkim, jeigu lyginame atskiras kalbines sistemas, puikiai tinka tarmės sąvoka, pavyzdžiui, šiaurės žemaičių tarmė, pietų žemaičių tarmė, pietų aukštaičių tarmė ir pan. Tačiau, jeigu kalbame apie vieną kalbinę

sistemą, sakykim, apie žemaičius, drąsiai galima vartoti sąvoką „žemaičių kalba“.

Visa ši knyga yra įrodymas, kad galima sakyti, jog yra žemaičių kalba. Akcentuosis svarbiausius žemaičių kalbos tapatumo dalykus. Jau nuo seniausių laikų kalbininkai puikiai sutaria, kad egzistuoja du stambūs būriai – žemaičiai ir aukštaičiai. O štai Antanas Baranauskas vietoj „aukštaičių“ turėjo netgi terminą „lietuviai“. Tie žemaičiai nuo aukštaičių labai skiriasi pagal kalbą. Kartais netgi daugiau negu kai kurių tautų atskiros kalbos. Pavyzdžiui, žemaičiai nuo aukštaičių skiriasi labiau negu rytų slavų rusų, baltarusių, ukrainiečių kalbos, pietų slavų serbų ir kroatų kalbos, daugiau negu estų ir suomių kalbos.

Pats svarbiausias dalykas kalbos tapatumui įrodyti yra tas, kad žemaičių kalba turi visus tai kalbai privalomus lygmenis ir sudedamąsias dalis – fonetiką, morfologiją, sintaksę ir leksiką. Dar labai svarbu, kad visose šiose sudedamosiose dalyse šiandien žemaičiai yra išlaikę senesnių, archajiškų ypatybių, formų, konstrukcijų, ko nebėra nei bendrinėje kalboje, nei kai kuriose kitose tarmėse. Pavyzdžiui, šiandien bene vieninteliai žemaičiai yra išlaikę senovinius prolietuviškus nosinius garsus an, en, in, un. Jie

Kalbininkas doc. dr. Juozas Pabrėža: „Nedaug trūko, kad žemaičių kalba būtų tapusi lietuvių bendrine kalba“

■ Atkelta iš 10 p.

sako: „žansis“ arba „žonsis“, „kansnis“ arba „konsnis“, „skensti“ arba „skēnsti“, „linsti“, „skunsti“. Iš morfologijos žemaičiai šiandien yra puikiai išlaikę senovinę dviskaitą. Vietoj įvardžių „mudu“, „mudvi“ žemaičiai turi senesnę formą „vedu“, „vedvi“ ir sako: „vedu, vedvi dērbau, keikau, jodu, jodvi dērbatau, keikatau, do gero vyro“.

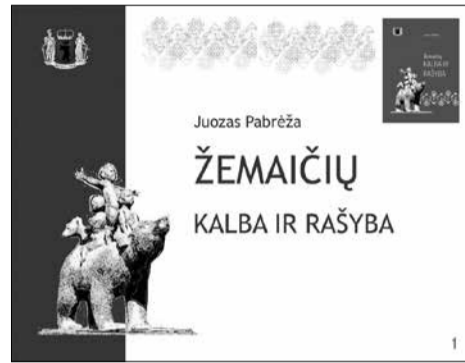
Iš sintaksės minėtinas savitas tarpinis veiksmažodžio laikas tarp įvykio ir eigos veiksmo, kai prie nykstamojo pobūdžio veiksmažodžių pridedami pastiprinamieji žodėliai „žemēn“, „šalin“, „lauk“, „lygiai“. Štai, pavyzdžiui, pasakymai „Tievalis mēršt“ ir „Tievalis mēršt žemēn“ skiriasi iš esmės. Pirmu atveju pasakymas reiškia, kad tėvelis gali dar pagyventi nors ir pusę metų, o antrasis pasakymas reiškia, kad žmogus jau miršta ir tuoj išeis Anapilin. Labai skiriasi ir žemaičių žodynas, pvz.: „kramė“ (galva), „plonymas“ (smilkiny), „staibis“ (blauzda), „kriupis“ (rupūžė), „kuisis“ (uodas), „blezdinga“ (kregždė), „kušinti“ (liesti), „slinkas“ (tingus), „apent, apentais“ (vėl).

Labai svarbus dalykas kalbai įtvirtinti ir įsitvirtinti yra tos kalbos raštas. Antrąją savo knygos dalį „Žemaičių rašyba“ ir pradėdavo nuo teiginio, kad žemaičių rašybos žymių yra nuo pat M. Mažvydo laikų, nes jis savo „Katekizmą“ rašė būtent gimtosios tarmės pagrindu. Profesorius Zigmas Zinkevičius nustatė, kad Mažvydo gimtoji šnekta buvo žemaičių dūnininkų apie Žemaičių Naumiestį ir Švėkšną. Ryškiausias XVIII a. žemaitiškas tekstas buvo knyga „Živatas“, parašyta šiaurės žemaičių kretingiškių tarmės pagrindu. XIX a. buvo ypač daug žemaičių veikėjų, kurie rašė žemaičių kalbos pamatu. Tarkim, pietų žemaičių tarme rašė Simonas Stanevičius, Liudvikas Jucevičius, Dionizas Poška. Šiaurės žemaičių pagrindu rašė tokie „riktingi“ žemaičiai, kaip Jurgis Pabrėža, Simonas Daukantas, Motiejus Valančius. Juozas Čiulda 1855 metais buvo parašęs gramatiką „Trumpi samprotavimai apie žemaičių kalbos taisyklės“.

Bet visa bėda ta, kad tuomet ta gramatika nebuvo išleista ir tik po beveik pusantro šimto metų kalbininko Giedriaus Subačiaus pastangomis ši gramatika buvo išversta iš lenkų kalbos ir išleista. Dabar galvoju, kad, jeigu ši žemaičių kalbos gramatika būtų buvusi išleista laiku, gal ir būtų buvęs tas lemiamas faktorius, galėjęs nusverti svarstyklės į žemaičių kalbos pusę, kai buvo svarstoma, kurios kalbos – žemaičių ar aukštaičių – pagrindu formuoti bendrinę lietuvių kalbą. XIX a. labai nedaug trūko, kad Lietuvos valstybės bendrinė kalba būtų formuojama žemaičių kalbos pagrindu. Aišku, dėl įvairių priežasčių, tarp jų ir ekonominių, lietuvių bendrinė kalba susiformavo vakarų aukštaičių tarmės pagrindu.

Nors žemaičių kalba ir netapo lietuvių bendrinės kalbos pamatu, žemaičių rašto, kalbos poreikis išliko. Prieškario metais nuo 1925 iki 1940 m. Telšiuose buvo leidžiamas laikraštis „Žemaičių prietelius“. Tame laikraestyje buvo skyrelis „Žemaitiška pastogė“, kuriame tekstai buvo spausdinami žemaitiškai. Karo metu ėjo kitas laikraštis „Žemaičių žemė“, kuriame taip pat buvo žemaičių kalba skyrelis „Žemaitėškuojė kertelė“.

Prasidėjus Atpimimui, daug kas pradėjo sakyti, kad reikia grąžinti žemaitišką raštą,

Monografijos viršelis. Zenono Ripinskio nuotraukos

pasirodė pirmosios mano ir kartu su prof. A. Girdeniu parengtos knygelės. O štai šios dabar baigtos mano knygos „Žemaičių kalba ir rašyba“ antroje dalyje jau yra susisteminta žemaičių rašyba, parodyta, kaip ji dabar turi atrodyti. Sunorminus žemaičių rašybą (galime sakyti, kad ją jau turime), žemaičių rašytinė kalba tekste įsisiūbavo kaip reikiant, nes ja yra rašomi ne tik straipsniai, leidžiami laikraščiai, žurnalai („A mon sakaa“, „Žemaičių žemė“), bet ir gero lygio knygos.

Tarp prozos leidinių pažymėčiau Edvardo Rudžio, Teklės Džervinės, Donato Butkaus ir kitų autorių knygas. Labai daug išleista poezijos rinkinių, tokių kaip „Sava muotinu kalbo“, kurioje sudėti 41 autoriaus eilėraščiai. Labai žymi mokslininkė prof. Viktorija Daujotytė per pastaruosius septynerius metus parašė keturias knygas savo pietų žemaičių dūnininkų tarme. Ji sako: „Man į gyvenimo pabaigą sugrįžo motinos kalba.“ Stebuklas, kad gimtoji kalba niekur nedingsta. Sakyčiau, jeigu jau leidžiamos knygos žemaitiškai, tai yra aiškus įrodymas, kad ta kalba yra. Ji yra rašte, ji yra gyva.

– **Ar žemaičių kalba randa vietą mokykloje, šeimoje?**

– Prigimtinę tarmę žmogus „atsineša“ iš savo tėvų, iš gimtosios vietos, kur auga. Tik vėliau mokykloje pradėdama mokytis

bendrinės kalbos. Tai reiškia, kad prigimtinė tarmė yra kiekvieno ir gimtoji kalba. Jeigu žmogus ją turi, tai jos niekaip negali užmiršti. Dabar net mokyklose daug kur leidžiama atskiras pamokas vesti gimtosios tarmės pagrindu. Jeigu yra vaikų ir mokytojų sutarimas, tai gimtąją tarmę vyksta istorijos, gamtos pažinimo, geografijos ir kitos pamokos. Tokiu atveju nereikia jokių gramatikų, jeigu vaikui tai yra gyva ir gauta iš prigimties.

– **Kokiai auditorijai skirta ši knyga? Kas padėjo ją rengti?**

– Tikiuosi, kad mano nauja knyga „Žemaičių kalba ir rašyba“ bus naudinga visiems, kas domisi žemaičių kultūra, tradicijomis, nes tuo domisi ne tik žemaičiai. Aš siekiu, kad ta knyga būtų paprastesnė ir prieinamesnė didesniai ratui žmonių. Todėl pirmiausia joje aiškinu, kokie yra žemaičių tapatumo ženklai, o tik po to pereinu prie pačios kalbos.

Šiaulių žemaičiai tradiciškai kasmet leidžia žemaitišką kalendorių. Paskutinių aštuonių kalendorių dailininkė yra Šiaulių universiteto absolventė Jurgina Jankauskienė. Mačiau, kaip ji kruopščiai dirba ir įsigilina į žemaičių tradicinius dalykus, todėl pradėjau šnekinti, ar sutiktų būti šios knygos dailininke. Džiaugiuosi, kad ji mielai sutiko. Beje, ji pasiūlė pasirinkti ir leidyklą – Sauliaus Jokužio leidyklą Klaipėdoje. Knygos tiražas – 1200 egz. Gal jos neras visuose knygynuose, tačiau pagrindiniuose ši knyga tikrai bus. Be to, aš ją platinsiu visuose susitikimuose su visuomene. Gal būtų gerai, jeigu ją būtų galima užsisakyti internetu.

– **Dabar, kai knyga jau išvydo dienos šviesą, kyla klausimas, kas toliau.**

– Aš manau, kad kalbą galima tyrinėti be krašto, be galo. Žinoma, mano tolesni tyrimai ir visa mokslinė veikla bus susijusi su žemaičių kalba.

– **Pastaraisiais metais humanita-**

IN MEMORIAM LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS AKTO SIGNATARUI LIONGINUI ŠEPEČIUI

Gruodžio 8 d. eidamas 92-uosius mirė Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras menotylininkas Lionginas Šepetys.

L. Šepetys gimė 1926 m. lapkričio 23 d. Ukmergės rajone, Kazliškių kaime. 1953 m. baigė Kauno politechnikos institutą, įgydamas inžinieriaus architekto profesiją. Menotyros mokslų kandidatas, humanitarinių mokslų habilituotas daktaras, Lietuvos mokslų akademijos narys korespondentas.

1953–1957 m. L. Šepetys dirbo Kauno politechnikos institute asistentu, vyresniuoju dėstytoju. 1957–1960 m. buvo komjaunimo ir partijos (TSKP) darbuotojas. 1960–1963 m. mokėsi Visuomenės mokslų akademijos aspirantūroje Maskvoje. 1964–1967 m. buvo LKP CK Kultūros, mokslo, švietimo skyriaus vedėjas. 1963–1968 m. dirbo Dailės institute docentu. 1967–1976 m. buvo Lietuvos TSR kultūros ministras; 1976–1989 m. – Lietuvos komunistų partijos Centro komiteto sekretorius.

Habil. dr. Lionginas Šepetys

riniam mokslams Lietuvoje lieka vis mažiau vietos. Kiek, Jūsų manymu, reikėtų skirti dėmesio šiems mokslams, kalbos tyrinėjimams?

– Labai skaudu, kad kultūriniais, lituanistiniais dalykams atėjo sunkūs laikai. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, tikrai neįsivaizdavau, kad ateis toks laikas, kai lituanistika bus naikinama Klaipėdoje, Šiauliuose, kai ji gerokai pasilps Vilniuje ir Kaune. Apmaudu, kad tai vyksta esant visiškai laisvei ir sąlygoms puoselėti mokslinius tyrimus. Manau, kad mūsų valdžios politikai niekaip neįsisažmonina, kad tautos kilimo procesą reikia pradėti ne nuo ekonomikos, bet nuo kultūros ir švietimo. Kol mes to nesuprasime, tol bus bėda mūsų kultūrai, lituanistikai, mūsų istoriniam palikimui. Akivaizdu, kad tos Europos šalys, kurios suprato, kad pagrindinė vertybė yra kultūra ir švietimas, pasiekė didesnių ekonominių ir socialinių laimėjimų. Mums, lietuviams, turintiems gyvą vieną seniausių pasaulyje kalbų – lietuvių kalbą, turintiems tarmes, yra nesuvokiama, kaip tų dalykų galima netyrinėti ir nerodyti pasauliui. Valstybinės politikos šiuo požiūriu labai trūksta.

Visada buvau daugiau optimistas negu pesimistas. Dažnai pagalvoju, negi mes neatsibusime ir būsime kažkokioje nuolatineje duobėje. Tautos išlikimas yra susijęs su kalba. Jeigu apie tai galvosime, pavyks kažko pasiekti, o jei ne, tai tautos silpnėjimo procesai tęsis ir toliau. Esu šventai įsitikinęs: ir pasauliui, ir aplinkiniams, ir artimiesiems, ir patys sau būsime įdomesni, prasmingesni, turtingesni ir šiltesni ne standartinio vienodumu, o kaip tik savitu skirtingumu. Mums, žemaičiams, vienas iš tokių pamatinių to savito skirtingumo akmenų (žemaitiškai kūlių) yra gyva ir savita žemaičių kalba, jos nuostabiosios tarmės ir daugybė spalvingų šnektų šnektelių. ■

L. Šepetys buvo išrinktas septintojo–vienoliktojo šaukimo Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatu, išrinktas dešimtojo ir vienuoliktojo šaukimo Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Pirmininku, vienuoliktojo šaukimo TSRS Aukščiausiosios Tarybos deputatu. 1990–1992 m. – Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo deputatas, pasirašė Kovo 11-osios Nepriklausomybės aktą.

1995–1997 m. – Lietuvos Respublikos energetikos ministerijos atstovas spaudai.

L. Šepetys buvo Lietuvos dailininkų sąjungos narys, nusipelnęs meno veikėjas. Išleido knygas: „Daiktų grožis“, „Modernizmo metmenys“, „Ispanija. Siluetai ir spalvos“, „Žmogus. Menas. Aplinka“, „Menas ir aplinka“ (rus. k.), „Kultūra ir mes“, „Neprarastoji karta: siluetai ir spalvos: atsiminimai“, „Ar galėjau?: prisiminimai“. Paskelbė straipsnių meno istorijos bei teorijos klausimais. Parengta pagal LR Seimo Ryšių su visuomene skyriaus pranešimą. ■

Minint Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetį, brandos egzaminuose – be Lietuvos autorių?

Seimo nariai Audronius Ažubalis ir Laurynas Kasčiūnas kreipėsi į Ministrą Pirmininką Saulių Skvernelį dėl švietimo ir mokslo ministrės Jurgitos Petrauskienės lapkričio 15 d. pasirašyto įsakymo, kuriame, pažeidžiant visas formalias svarstymo procedūras, patvirtinti lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzaminų pakeitimai savo turiniu yra iš esmės žalingi valstybinės lietuvių kalbos ir literatūros mokymui.

Pagal galiojusią tvarką, lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzaminą laikantiems abiturientams buvo pateikiamas sąrašas autorių, kuriais privaloma remtis, rašant egzaminą užduotį. Į šį sąrašą privalomai buvo įtraukiami bendrojoje programoje esantys lietuvių autoriai. Tačiau naujuoju ministrės įsakymu

Nr. V-876 nebebus privaloma, o tik rekomenduojama remtis konkrečiais nurodytais autoriais. Panaikinama nuostata, kad į pateikiamų autorių sąrašą privalomai būtų įtraukti lietuvių autoriai. Taigi, lietuvių kalbos ir literatūros egzaminą galima išlaikyti nesiremiant nė vienu Lietuvos, o tik užsienio autoriais.

Tokio lygio pokyčiai įprastai priimami tik po viešų svarstymų, į kuriuos yra įtraukiama prie ministerijos veikianti Bendrojo ugdymo taryba, pedagogų bendruomenės ir mokyklos. Taip pat pastebėtina, kad už brandos egzaminų programas yra atsakingas Ugdymo plėtotės centras, kuris tokių pakeitimų ministerijai neteikė. Ministrė minėtą įsakymą pasirašė be viešų konsultacijų ir nesilaikydama nuostatos, kad egzaminų pro-

gramų pakeitimai skelbiami iš anksto prieš dvejus metus iki pakeitimų įsigaliojimo.

Ministrė Jurgita Petrauskienė argumentuoja, kad tai – techniniai, o ne esminiai pakeitimai, todėl procedūrų laikytis nereikia. Tačiau tokie pakeitimai iš esmės keičia lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzaminą, nes panaikinamas jo esminis tikslas – patikrinti mokinių būtent Lietuvos autorių literatūros išmąymą. „Tai rodo, kad ministrė arba nėra susipažinusi su iškiliausiais Lietuvos literatūros kūriniais, arba sąmoningai siekia apriboti Lietuvos moksleivių domėjimąsi lietuvių autorių kūryba ir nacionaline kultūra apskritai. Todėl kreipėmės į premjerą, prašydami stabdyti lietuviškosios mokyklos skurdinimą“, – teigia kreipimosi iniciatorius Seimo narys Audronius Ažubalis.

„Ministrės sprendimas leidžia teigti, kad Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos manymu, 2018 metais, minėdami Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetį, šalies abiturientai gali atsisakyti nacionalinės literatūros. Taip lietuvių kalbos ir literatūros disciplina mokykloje gali likti be pačios lietuvių literatūros“, – kreipimosi motyvus papildė Seimo narys Laurynas Kasčiūnas. Kreipimąsi pasirašę Seimo nariai pabrėžė, kad minėti pakeitimai pažeidžia valstybės interesus, iš principo siunčia žinią, kad nacionalinė kultūra ir literatūra Lietuvoje yra nevertinga ir nereikalinga, ir tai daroma, pasitinkant Lietuvos Respublikos atkūrimo šimtmetį. Parengta pagal LR Seimo pranešimą

SU ŠV. KALĖDOM, MANO BRANGIEJI, KRISTUJE IR MALDOJE...

Šv. Kalėdos ir Naujieji 2018 metai – tai nuoširdaus atsiprašymo, šiltų jausmų, malonių staigmenų bei Dieviškų stebuklų metas...
Linksmų švenčių!

Kapelionas
Sac. Priest., kun., prof. dr.
KĘSTUTIS RALYS (Ph. D.)

PARODOS, RENGINIAI

Lietuvos medicinos bibliotekoje

Janina Valančiūtė

Su šiluma ir jaukumu dvelkiančia, žaisminga Aušros Čapskytės paroda „Vakarykštės istorijos“ nukeliaukime į šviesų fantazijų pasaulį... Paroda (Kaštonų g. 7, Vilniuje) veiks iki 2018 m. sausio 26 d.

Klaidos atitaisymas

„Mokslo Lietuvos“ Nr. 20 (597) pirmajame puslapyje prie prof. Vlodo Rajecko nuotraukos įrašyta nereikalinga santrumpa „M.“. Atsiprašome skaitytojų.

Malonūs skaitytojai

Kviečiame prenumeruoti Lietuvos mokslininkų laikraštį „Mokslo Lietuva“, leidžiamą nuo 1989 metų. Šis laikraštis skirtas ne tik akademinėi, bet ir plačiajai visuomenei, visiems, kurie domisi mokslo raida, gyvenantiems tiek Lietuvoje, tiek ir bet kurioje kitoje pasaulio šalyje.

Galite užsisakyti:

1) spausdintą laikraštį „Mokslo Lietuva“ – Lietuvos pašto skyriuose arba jo internetinėje svetainėje „prenumeruok.lt“, kurį gausite įprastiniu paštu,
2) elektroninę laikraščio „Mokslo Lietuva“ versiją (PDF formatu), kuri bus atsiųsta elektroniniu paštu.

„Mokslo Lietuvos“ laikraščio prenumerata matams – 17,86 eurų, elektroninio varianto (PDF) – 10 eurų.

Prenumeratą galima apmokėti, naudojantis elektronine bankininkyste arba banko skyriuje. Aprašymą, kaip užsisakyti „Mokslo Lietuvą“, rasite apsilankę laikraščio svetainėje <http://mokslolietuva.lt/> ir dešinėje pasirinkę nuorodą: „Mokslo Lietuvos“ prenumerata. Tikimės, kad „Mokslo Lietuva“ visada bus laukiama Jūsų namuose.

Kviečiame Jus lankytis ir Lietuvos mokslininkų sąjungos svetainėje <http://lms.lt/>. Su geriausiais linkėjimais „Mokslo Lietuvos“ redakcija

Lietuvos mokslininkų laikraščio projektui „Akademinės bendruomenės indėlis į mokslinės informacijos sklaidos ir populiarinimo sistemą“ vykdyti Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2017 m. skyrė 8 tūkst. eurų.
„Mokslo Lietuvos“ redakcija

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Jonas Jasaitis
Stilistė-korektorė Jolanta Niaurienė
Dizainerė Giedrė Zaveckienė

Redakcinės kolegijos pirmininkas – Raimundas Dužinskas, nariai: Alvydas Baležentis, Valentinas Baltrūnas, Valentas Daniūnas, Jonas Dautaras, Vygintas Gontis, Vilma Gudelytė-Abarienė, Nelė Jurkėnaitė, Regina Kvašytė, Valė Macijauskienė, Milena Medineckienė, Andrius Pukšas, Eugenijus Stumbrys, Emilis Urba, Dalia Urbanavičienė, Janina Valančiūtė.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, LT-01118 Vilnius

El. paštas mokslolietuva@gmail.com

Laikraštis internete: www.mokslolietuva.lt

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://www.mokslolietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153, Vilnius
Tiražas 500 egz.